



# İSLAM FELSEFESİNİN SANATA YANSIMASI VE BİR UYGULAMA ÖRNEĞİ\*

## ISLAMIC PHILOSOPHY IN ARTS AND AN EXAMPLE OF ITS APPLICATION

**Yasemin TÜMER ÇELİK**

Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü  
*Bayburt University, Faculty of Fine Arts, Art Department*

[yasemincelik@bayburt.edu.tr](mailto:yasemincelik@bayburt.edu.tr)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4031-1221>

**Meltem DEMİRCİ KATIRANCI**

Prof. Dr. Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim İş Eğitimi A.B.D.  
*Gazi University Department of Fine Arts Education Division of Art Education*

[turkmen06@gmail.com](mailto:turkmen06@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8323-8502>

### Atf/Citation

Tümer Çelik, Y, Demirci Katıran, M. (2021). “İslam Felsefesinin Sanata Yansımaları ve Bir Uygulama Örneği”. *Sanat Dergisi*. (38), 292-324.

Araştırma Makalesi/Research Article

Doi: <http://doi.org/10.47571/ataunigsfd.953379>

### Öz

“İslam felsefesinin sanata yansımaları ve bir uygulama örneği” başlıklı çalışmada, tasavvufun bir konusu olan vahdet-i vücud ve sabit öz konularına yer verilmiş olup ayrıca bu konuların sanata olan yansımaları ele alınmıştır. İslam Felsefesinde yer almış olan “vahdet-i vücud” ve “ayan-i sabite” konularının sanat ile olan ilgisinden ve felsefi içeriğinden dolayı bu çalışmanın alana katkı getireceği düşünülmektedir. Felsefenin insana sunduğu geniş bakış açısı düşünüldüğünde, İslam dininde felsefenin önemli bir yere sahip olduğu ve derin bir felsefi yaklaşım içinde olduğu görülmüştür. İslam felsefesinde ve İslam sanatında manevi duygu, ruha yönelme önemlidir. Sanat alanında da manevi duygu

### Abstract

The research entitled ‘Islamic philosophy in arts and an example of its application’ looks into vahdet-i vücud, which is one of the topics of mysticism and sabit öz. It also discusses how these topics are reflected in arts. “vahdet-i vücud” and “ayan-i sabite”. which are included in Islamic philosophy are found useful because of their relation to arts and the philosophical content they have. When the broad perspective that philosophy offers to human is considered, one can understand that philosophy has a big role in İslam, which takes a deep philosophical approach. In the philosophy and art of İslam, spiritual feeling and orientation to the soul are prominent. In the field of art, spiritual feelings are utilized.

\* Bu makale Yasemin Tümer Çelik’e ait “İslam Felsefesinin Sanata Yansımaları Ve Bir Uygulama Örneği” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir

sık sık sanatçılar tarafından ele alınmıştır. Özellikle Kandinsky manevi duygu ve sanatı derinlemesine incelemiştir.

Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı öğrencilerinin bu konuyu bilmeleri ve ders olarak görmeleri gerektiği düşünülmektedir. Araştırma; nicel yöntemlerden başarı testi, ön- son resim değerlendirme ve nitel yöntemlerden ön- son metin değerlendirme ile tamamlanmıştır. Bulgular kısmında başarı testi ile yaş, cinsiyet, sınıf ve üniversiteler arası farklılıklar değerlendirilmiştir. Ön- son resim ve ön-son metin ile öğrencilerin yaratıcılıkları ve kişisel analizlerine yer verilmiştir.

**Anahtar kelimeler:** Sanat, Sanat Eğitimi, İslam Felsefesi, Felsefe, Arketip.

The researcher thinks that because these topics are related to our culture and important in Islamic philosophy, student artists should know and learn about these as a part of their curriculum. Research: achievement test from quantitative methods, pre-final Picture evaluation and qualitative. The method is completed with the evaluation of the pre-final text. Success in the finding section test, differences between age, gender, class and universities were evaluated. Pre- end creativity and philosophical explanations of students with pictures and pre-final text. It was evaluated.

**Key words:** Art, Art Education, Islamic Philosophy, Philosophy.

### Structured Abstract

In the research titled “Islamic philosophy in arts and an example of its application”, the subjects of vahdet-i vücud and sabit öz, which are the subjects of mysticism, are included. Besides, the reflection of these subjects on art were discussed in the research.

With the subjects of the research, it is thought that art students can contribute to express themselves with the language of art and develop their creativity by benefiting from the values of philosophy, philosophy of art and Islamic philosophy. And also, the application of the proposed subject within the framework of the research was regarded necessary in terms of the expressing the knowledge in the artistic language of the student in the process of creating the artistic work.

In the religion of Islam, some subjects are directly intertwined with art. Ayan-ı sabite and vahdet-i vücud are some of them. Self-knowledge is an important issue in Islam, and dervishes and scholars have suffered in order to know themselves. Knowing the real or self-discovery which is the subject of ayan-ı sabite is also for art. It is important for an artist to know correctly her talent, what she can do, how she can improve herself. She must convince herself that this talent given to her is within her and she must turn to towards the power within her. For artists and art teacher candidates of the future, being interested in and having knowledge in philosophy, philosophy of art and Islamic philosophy can contribute significantly to the quality of their artistic work and their perspectives on life so that they can develop their art and personality. A qualified art education program should not aim to develop the child and young person in one direction. The ability to understand and question your own culture, world art, and the nature of beauty should be gained. In order to be able to question subjects such as

philosophy and Islamic philosophy which somehow affect our culture can provide different ideas to the students.

The reaearch was formed with the 3rd and 4th grade studens studying in the Educatiion Faculties Art Education Deptments with a base xscore of 180.

As quantitative research measurement tool, data were collected with the general achievement test created by the researcher, literature review and single group pre- and post- Picture application, pre-text and post-text applications. When the research was examined according to the methods, expremental research and achievement test research were used.

The achievement test was developed by the researcher. Experimental research was used in pre- and post- picture application. A qualitative process was followed of the preliminary and final text.

Looking at the preliminary and final text evaluation, 4 of the students in İzmir Dokuz Eylül University Art Education Faculty Art Education Department showed a decrease while no change was observed in one of them. Among the students in Muğla Sıtkı Koçman University Art Education Department, there was a decrease in 4 students, an increase in 3 students, and no change in two students. According to the pre- and post-text application, the students in Muğla Sıtkı Koçman University Art Education Department were found to be more successful. When the two universities are looked at collectively, a decrease in the pre and post text may have caused the students to get bored at the final text stage.

The research was found important because of the cultural and philosophical contribution of Islamic philosophy to art. Its effects on students has been investigated. Significant difference was observed. When the success levels of universities are examined, it has been revealed that Samsun Ondokuz Mayıs University Art Education Department students are more successful than other university students included in the research, and İzmir Dokuz Eylül University Art Education Faculty Art Education Department's students are the least successful students. When the achievement levels are examined according to the grade levels, it has been determined that the 3rd grade students are more successful than the 4th grade students.

Art and culture completes each other. Philosophy and science mirror both. When art students protect their culture, it also means they own their history. It is our greatest duty to leave what the past generations have left by developing a country is is directly proportional to the respect which is shown to culture and Works of art.

In Islamic philosophy, which is a subject of culture, there are subjects that will inspire students such as deep tolerance, self-discovery, respect, love, and searching fort he truth behşnd the visible. These topics will guide students in their workshop classes, future working areas, and arts. Considering the success of most students in abstraction in the last artistic practice, it is recommended that students, who get art education, take philosophy and Islamic philosophy courses.

## Giriş

“İslam felsefesinin sanata yansıması ve bir uygulama örneği” adlı çalışmada, tasavvufun bir konusu olan vahdet-i vücud ve sabit öz konularına yer verilmiştir. Ayrıca çalışmada bu konuların sanata olan yansımaları ele alınmıştır.

Sanat birçok alandan beslenmekte ve bu alanlarla güçlenmektedir. Sanatın beslendiği bu alanlardan biri de felsefedir. Felsefenin topluluklar üzerindeki hâkimiyeti zaman zaman etkili olmuş ve sanata da bu hâkimiyetin bazı durumları yansımıştır. Ayrıca sanatın da bir felsefesi olup, sanat felsefesi olarak sanatın içinde yer aldığı bilinmektedir.

“Felsefe nedir?” sorusu araştırıldığında felsefenin, “bilgiye dost olmak, hakikati aramak ve sorgulamak” olarak tanımlandığı görülmektedir (Küyel, 1976, s.10-11’den akt. Yinilmez, 2016: 631). Felsefe, insanın bilim ve ilim yolundan giderek kendini ve etrafını sorguladığını ifade etmek mümkündür. Felsefenin alt alanlarından biri de İslam felsefesidir. İslam felsefesi kısaca “Müslüman filozoflarca üretilen felsefe tarzı” olarak yorumlanabilir (Kaya, 2014’ den akt. Korkut, 2016: 175). İslam felsefesi, dini İslam olan toplumlar için gerekli ve önemli bir felsefe alanıdır ve bu alan, İslam dininin anlatılmasında, yorumlanmasında ve hayatın içine aktarılmasında oldukça önemlidir.

Sanatçılar çalışmalarını icra ederken farklı yöntemlerden ve alanlardan faydalanabilmektedirler. Örneğin Sürrealist sanatçılar Freud tarafından incelenen ve ele alınan bilinç alanından etkilenmiştir (Dönmez, 2014: 3).

Felsefeyi yaratan şeyin merak, şüphe ve hayret olduğu kaçınılmazdır. İnsanı geliştiren ve azimli yapan bu dürtülerin bireyin içinde yaşaması için felsefe önemli ve gereklidir. “ Cevizli (2015:10), bu konudaki düşüncesi şöyledir. Çocukların ve gençlerin büyük bir kısmı sonraki yaşlarında hayret ve meraklarını yitirirler, alışkanlığa teslim olurlar, dogmatik yanıtlarla yetinirler” (Cevizli, 2015:10). Hayret ve merak duygusunun yitilmesiyle alışkanlıklara dönüşen bir hayat kısır bir döngüye dönüşmesi sonucunda hem kişiye hem bulunduğu topluma tam anlamıyla dönüt sağlayamayacaktır. Bir sanat öğrencisinin felsefeden uzak yani sorgulamadan ve meraktan uzak bir şekilde sanatla uğraşması ne kadar faydalı olabilir. Şüphe eden insan; görünenin ardında başka şeylerin de olabileceğini, görünüşün gerisinde farklı nedenlerin de olabileceğini düşünür (Cevizli, 2015: 11). Sanat toplum için önemli, yaratıcı ve geliştirici bir disiplin olduğundan şüphe etmeyen merak etmeyen bir sanatçı ya da görsel sanatlar öğretmeni de alanında yetersiz olacaktır. Sanatçı veya sanat eğitimcinin alanında daha başarılı olabilmesi için felsefenin önemli katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

## Amaç

Araştırmanın konusu ile sanat öğrencilerinin, felsefe, sanat felsefesi ve İslam felsefesinin değerlerinden yararlanarak kendilerini sanatın dili ile ifade etmelerine ve yaratıcılıklarını geliştirmelerine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, araştırma çerçevesinde önerilen konunun uygulanması, sanatsal çalışmayı oluşturma sürecinde öğrencinin bilgiyi sanatsal dille ifade etmesi açısından gerekli görülmüştür.

Temelde, İslam felsefesinin sanata nasıl yansıdığı, bu konuda ne tür uygulamaların gerçekleştirilebileceği ve bu uygulamaların nasıl sonuçlanabileceği üzerine odaklanan bu araştırma, sekiz alt amaç çerçevesinde tamamlanmıştır.

1. Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı öğrencilerinin “Başarı testine” ilişkin
  - a. Öğrenim gördükleri üniversiteye göre,
  - b. Yaşlarına göre,
  - c. Resim yapma sürelerine göre,
  - d. Öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine göre,
  - e. Cinsiyetlerine göre, başarı düzeyleri nedir?
2. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı 3. ve 4. Sınıf Öğrenci Uygulamaları arasında,
3. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı 3. ve 4. Sınıf uygulamaları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Bu kapsamda; vahdet-i vücut ve ayan-ı sabite konularının İslam felsefindeki işleniş şekli sanat eserleri ile örneklendirildiğinde; resim öğrencilerinin sanatsal çalışmalarında anlamlı bir değişikliğe yol açıp açmadığı araştırılmıştır.

### Önem

Felsefenin insana sunduğu geniş bakış açısı tartışılmaz. İslam dininde felsefenin geniş bir yere sahip olmasından dolayı derin bir felsefi yaklaşım ortaya çıkmıştır. İslam felsefesinin içinde yer alan bazı konular sanat için de önemli bulunabilir. Örneğin güzel kavramı incelendiğinde, İslam dininde “güzel” kavramının ele alındığı görülmektedir.

İslam’da din ve sanat bir denge içerisindedir. İslam medeniyetinde din sanatı kullanırken sanat dini kullanmamıştır. Din sanat değildir fakat duyarak, düşünerek, zevk alarak yaşamak bir sanattır. Bu da İslam’ın ihsan boyutunu imanın güzellik, incelik ve derin algılayışıyla ilgili yönünü bütün boyutlarıyla hayata geçirerek muhsinlerden biri olmakla mümkündür (Koç, 2008, 15’den akt. Işık, 2014: 401). İslam için sanatın önemine bakıldığında; “kafa ve gönül”, “vahiy ve ilham” gibi iki ilahi ışığın aydınlığında buluşmak sanat eseri ortaya koymak olarak tabir edilebilir. İslam’da sanat insanı yüceltme ve bütünü görmeye odaklanmaktadır (Işık, 2014: 402). İslam’da olduğu gibi İslam sanatında da hikmet (felsefe) önemlidir.

İslam sanatı nesne (madde) ile ilgilenmez. Aksine batın (soyut) olan ile ilgilenir. Sanat da tıpkı din ve felsefe gibi manevi olan ile ilgilenmekte, maddeyi yok edip ruha yönelmektedir.

Platon’a göre dünyadaki nesnelere aynısını yapmak sanat değildir. Sanatçının asıl taklit etmesi gereken şey güzellik ideasıdır (Mutluel, 2011: 21) Dünyadaki nesnelere olduğu gibi resmetmek mimesis olarak yorumlanmıştır. Platon bu yüzden sanatçının gözünü, İdealar dünyasına dikmesi gerektiğini düşünmüştür. Ayrıca Platon’a göre sanatçının katharsis kavramına ulaşması ancak bu şekilde mümkün olacaktır.

İslam dini içerisindeki bazı konular sanat ile doğrudan iç içedir. Ayan-i sabite ve vahdeti vücut bu önemli konulardan biridir. İslam’da “kendini tanıma” önemli bir

konudur ve dervişler, âlimler kendini tanımak için türlü cefalar çekmişlerdir. Ayan-i sabitenin konusu olan, asıl olanı bilme ya da kendini keşfetme, sanat için de önem arz etmektedir. Bir sanatçının yeteneğini, neler yapabileceğini, kendini nasıl geliştirebileceğini doğru bir şekilde bilmesi önemlidir. Ona verilen bu yeteneğin içinde olduğuna kendini inandırması ve içindeki güce doğru yönelmesi gerekmektedir. Geleceğin sanatçı ve resim öğretmeni adaylarının; sanatlarını ve kişiliklerini geliştirebilmeleri için felsefe, sanat felsefesi ve İslam felsefesi konularına ilgi duymaları ve bu alanlarda bilgi sahibi olmaları, sanatsal çalışmalarının niteliğine ve hayata bakış açılarında önemli ölçüde katkı sağlayabilir. Buyurgan ve Buyurgan (2007: 18) nitelikli bir sanat eğitimi programı çocuğu ve genci tek yönlü geliştirmeyi hedeflememelidir. Kendi kültürünü, dünya sanatını, güzelliğin doğasını anlama ve sorgulama yetisi kazanmalıdır (Buyurgan ve Buyurgan, 2007: 18). Sorgulayabilmek için ise felsefe ve kültürümüzü bir şekilde etkileyen İslam felsefesi gibi konular öğrenciye farklı fikirler sunabilir.

Araştırma; İslam felsefesinin sanata kattığı bazı konuları içerdiği için gerekli görülmüş, sanat eserlerine yansıtılabilen bazı konuların ve sanatsal uygulamaların incelenmesi açısından önemli bulunmuştur.

### **Sanat Eğitimi Sürecinde Kültürel Değerlerin Önemi**

Sanat ve sanat eğitimi tek bir disiplinden beslenerek gelişmez, aksine çok sayıda disiplinle beslenir. Bu alanlardan biri de kültürdür. Kültür, sanatı besleyen ve sanatın oluşmasına katkı sağlayan bir kavramdır. Her milletin kendine has bir kültürü vardır ve bu kültürü sayesinde diğer topluluklar arasında kendi varlığını sürdürür. Bu yüzden sanata gönlünü vermiş bir bireyin de kendi kültürünü iyi bilmesi gerekmektedir.

Sanatçının kalıcı eserler üretebilmesi için kültürünü iyi bilmesi ve analiz yeteneğinin gelişmiş olması gerekmektedir. Çünkü kültür analizi kültürel öğelerin tanımına odaklıdır insanlar içinde buldukları kültürden etkilenir ve onunla şekillenir (Yıldırım ve Şimşek 2010'dan akt. Tümer, 2015: 3). Bir topluluğun varlığı kültürünün ne kadar güçlü olduğuyla doğru orantılıdır.

Kültür bir toplumun yaşam biçimini oluşturur (Buyurgan ve Mercin, 2010:14). Bu yaşam biçiminin içinde inançları, yemekleri, giyim tarzları gibi çok sayıda etkene yer verilebilir. Özellikle toplulukların inançları her konuda kültürü etkilemektedir. Yemek alışkanlığından, giyime ve sanatına kadar olan birçok alanda inançların etkisi büyüktür. Örnek vermek gerekirse; İslam sanatı, İslam inancı sayesinde ortaya çıkmış bir sanattır.

Katırcı (2011: 326)'ya göre: İslam Sanatında, Kur'an-ı Kerim'in cümlelerindeki Biçim-Öz ilişkisini ortaya çıkaran ritm-hareket-denge ve vurgu güzelliğinin uyumundan daha güzel ve anlamlı bir sanat eseri üretilmeyeceğine ilişkin bilinen yaygın görüş karşısında, sanatçının görüşü ve çaresizliği, günümüz sanatına elbette derin anlamlar içeren soyut sanat olarak yansımaktadır.

Ancak, sanat eğitimi açısından bakıldığında sanat; imgeler yoluyla gerçekliğin yeniden oluşturulmasıdır. Bu oluşturma üretme işi, yönlendirme açısından "sanat eğitimi" önemli kılmaktadır. İnsanın kendini yönlendirmesi, yeni bir bütün olarak geliştirmesi, sadece sanatsal çabalarla mümkündür. Sanat eğitimi birey ve toplumların

sanatsal ve kültürel açıdan yetiştirilmesi ile ilgilidir. Bu süreçte deneyim önemlidir ve bu da genel olarak kültürel bilinçlendirme anlamına gelmektedir (Erbay, 2013'den akt. Tümer, 2015:2). Bundan dolayı Türkiye'de Üniversitelerde Eğitim Fakülteleri, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğrencilerinin Türk kültürünü iyi tanımaları ve bilmeleri gerekmektedir.

Wilson'a göre resim yapmak bir dil ya da öğrenilmiş simge sistemidir. (Kırışoğlu 1997' den akt. Katıranlı 2020: 192). Resim yapmak bir kültür yansıması ve aktarımıdır. Devletler de kendi kültürel miraslarına sahip çıkma çabalarını, sanatlarını ve ulusal değerlerini eğitim programlarına yansıtabilirler ve ulusal kültür temel olmak üzere farklı kültürleri anlamaya yönelebilirler. Bu durum bireylere hoş görü sahibi olmayı ve saygı duymayı öğretecektir (Katıranlı, 2020: 191-193).

Eğitim, kültürün gelecek nesillere aktarılmasından sorumludur ve kültür, toplumların bütünlüğünün korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Sanat eğitimi ise, kültür aktarımını sağlayan en önemli eğitim alanlarından biridir.

### **Din ve Din Felsefesinin Tanımı**

Din; insanların hayatlarında yer edinmiş önemli bir ritüel olarak toplulukların yaşam şekillerini, düşüncelerini, kültürlerini, sanatlarını önemli ölçüde etkilemiştir. İlk çağlardan günümüze kadar uzanan din konusunun insanların hayatlarında bu kadar yer etmesi sonucunda önemli bir tarih zinciri oluşmuştur. Ayrıca insan ilişkilerini, duygularını, düşüncelerini etkilemesinden mütevellit derin bir felsefe birikimi de şekillenmiştir.

Din insanlara doğadaki düzen ve amaçlılığı açıklayan, insanlara erdemli olmayı öğütleyen, insanın bu dünyadaki var oluşunu anlamlandıran bir olgudur (Cevizli, 2015: 49).Yaşamın daha anlamlı ve bireyin farkındalığının daha yüksek olmasını sağlamaktadır.

Hegel, din felsefesi tarifini ilk kullanan olsa da Hegel'den önce din ile ilgili incelemeler yapan daha önceki dönem filozofları olmuştur. Platon, Plotinus, Descartes, Leibniz, Locke vs. din ile ilgili sözler söylemiş ya da eserler bırakmışlardır (Hegel, 1973'den akt. Reçber, 2014: 14).

Din felsefesinin tanımına bakıldığında kısa ve öz olarak, din hakkında felsefe yapmaktır denilebilir (Davies, 1982' den akt. Reçber, 2014: 1). Fakat daha uzun bir şekilde tanımına değinildiğinde; Tanrı'nın varlığı, evren ve yaratılış ile ilgilenen, Tanrı ve vahiy ilişkisini ele alan, ruh ve ölümsüzlük ile ilgilenen bir alandır. Din felsefesinin bu alanları rasyonel ve objektif bir şekilde ele almaktadır diyebilirsiniz

Din felsefesinin amacı: insanların sahip olduğu çeşitli inanışları tahkik etmek sorgulayarak doğruyu bulmak, rasyonelliği, tutarlığı, bütünlüğü sorgulayabilmektir (Peterson, 2003'den akt. Reçber, 2014:25). Buradan çıkan sonuç bütünü görebilmektir. Din felsefesinin amacı bir takım düşünceleri çürütmek ya da savunmak değil olaylara dışarıdan bakarak değerlendirebilmektir (Rowe, 2007'den akt. Reçber, 2014: 27).

Dinin hatta hayatın bütününe şekli, uygulamaların ötesinde bir anlama sahiptir. Kısacası sevmek ve derinleşmek, daha da ötesi, insanın önce kendini tanıması ve kâinatın

tek bir vücut olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Kendini tanıyan, kâinatı tanıyan bir birey maddi olanın yanı sıra manevi olanla ya da gerçek olan ile daha çok ilgileneceğinden; sanat, bilim, güzel ahlak, felsefe gibi konulara eğilim gösterebilir. Kişi kendini tanıma isteği ile bilim ve sanatta önemli bir niteliği yakalayabilir ayrıca güzel ahlak sahibi de olabilir. Yani vahdet-i vücut ve ayan-i sabite konuları ile kişi kendini derinleştirebilir. Bu da felsefe ve İslam felsefesini anlamak ve bu disiplinlerle, derinlemesine ortak çalışmalar yürütmek ile mümkündür.

Yozlaşmak günümüzde artan bir olgudur ve insanın maddeye olan bağımlılığı yozlaşmanın sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Oysa insanın en büyük gayesi kendini yüceltmek olmalıdır ve kendini yüceltmek için ise felsefeye ihtiyaç vardır.

İnsan felsefe ile sorgulayabilir, olaylara geniş bir perspektiften bakabilir. Cahillik ve herhangi bir şeye olan bağımlılık ancak felsefe ile yok edilebilir. Bu anlamda bir disiplin olarak felsefe, özellikle sanat eğitiminde önemlidir. Felsefenin, sanatın anlaşılmasına ve yorumlanmasına katkı sunmasının yanı sıra Sanat ta felsefeye katkı sağlayabilmektedir.

### **Platon'un Din Felsefesi ile İlgili Görüşleri**

Platon, gerçek adı ile Aristokles, İslam dünyasındaki adı ise Eflatun olarak bilinen, düşünce ve yazılarıyla önemli bir yere sahip olan bir felsefecidir. Platon felsefenin kurumsallaşmasına, gelişmesine, felsefede yazılı geleneğin oluşmasına katkı sağlamıştır. Düşünce tarihi boyunca ele alınacak tüm problemleri yüzlerce yıl öncesinden ele almış ve düşünce tarihinin ilk büyük felsefi sistemini inşa etmiştir (Platon, 2015: 7). Önemli eserler, düşünceler, Akademi okulu mistisizm alanında önemli bilgiler bırakmıştır.

Platon'a göre; yer kaplayan cisimle ortak hiçbir yanı bulunmayan basit ve immateryel (önemsiz) bir töz, düşünsel ve algısal bilincin saf öznesi olarak modern ya da kartezyen zihin görüşünü öncelerken, ruhu gerçek benlik veya kişi olarak tanımlamıştır (Platon, 2015: 22). Kısacası değişenlerin özünde değişmeden kalan idealist kavram, cevher olarak da tanımlanabilir. Filozof olan kişi bedenini kontrol edebilmelidir. Filozofun gerçek bilgiye ulaşabilmesi ancak ruh kendi başına kaldığı ve duylardan yardım almadığı zaman söz konusudur (Platon, 2015: 3). Bu cümlede kişinin kendine dönmesinin bilinç dışı (otomatist ya da spontane) bir durum ile mümkün olacağı anlatılmaktadır. Beden filozofun hakikat arayışında engeldir (Platon, 2015: 33). Kişi bedeninin değil, ruhun üzerinde yoğunlaşmalıdır (Platon, 2015: 53). Bu konu İslam felsefesinin içeriğinde, vahdet-i vücut ve ayan-i sabite kavramları incelendiğinde dikkat çekicidir. Ruh bedenden kendini soyutladığı zaman daha iyi düşünmekte ve kendi kendine bedenden vazgeçerek hakikati anlamaya çalışmaktadır (Platon, 2015: 54). İslam tasavvufunda Sufilerin benimsediği düşünce de bu şekildedir. Ruh kendini, bedenini para ve mal isteğinden veya bedeninin bağımlılığından kurtarabilmektedir (Platon, 2015: 55). Platon bundan dolayı ruh ve şeylerin özünü ilgilendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Platon, 2015: 56). Bu konu İslam felsefesinde, sufiler tarafından benimsenmiş bir düşünce tarzıdır.



Platon idealar ile ilgili araştırmalar hakkında da bilgi sunmuştur. Platon'a göre bilgi; priori olarak zihnimizde mevcuttur. Akli bilginin ortaya çıkması için duyular önemlidir. Her ne kadar idealar dünyasındaki nesnelerin ve kavramların asılları zihinde yer alsada bu kavram ya da nesnelerin ne olduğunu kavrayabilmek için o nesnelerin dünyadaki yansımalarını duyularla algılamak gerekmektedir. Bu durum, zihinde bulunan ile dış dünyada bulunanın örtüşmesi ve nesnenin hatırlanması için gereklidir (zden ve Elmalı, 2011: 126). Dünyadaki bilgiye duyu organları sayesinde ulaşılabilmektedir. Tümel ya da gerçek bilgiye nasıl ulaşılacağı ile ilgili ise Platon soyut olan duyguları ne sürmüştür. Asıl bilgi bir kavram altında toplanabilen tmelerin bilgisidir. Duyu organlarıyla algılanarak bir kavram grubuna dâhil edilen nesnelere hakkındaki bilgi tikeldir. Tikel bilgi nesne ortadan kalktığında bilgide ortadan kalkmaktadır (zden ve Elmalı, 2011: 126). Duyu organlarından biri eksik olsaydı nesnelere bilme şekli de değişebilirdi. Asıl bilgi bir kavram altında toplanan nesne ortadan kalktığında kaybolmayan hep zihinde olan bilgidir (zden ve Elmalı, 2011: 126). Nesnelere duyu organları ile algılanır fakat soyut kavramlar duyu organları ile algılanamaz. Soyut olan daha önce ideler dünyasından getirilenlerle bilinebilir. Ruh ve ruha ait olan duygularla bilinebilir. İşlam felsefesinde de benzer yaklaşımlar ele alınmıştır.

Platon'a göre, dünyada görünen eşya aynen resmedildiğinde görünen dünyanın görüntüsünden başka bir şey elde edilemez fakat sanatçı, soyuta yani ruha ynelildiğinde gerçek ve özgün sanat eseri ortaya çıkabilir. Picasso, Kandinsky, Miro, Klee, Dali vb. daha birçok soyut veya bilinçdışı çalışan sanatçıyı büyük ve biricik yapan şey bu durum olabilir. Ruh görülmeyene, beden ise grlebilenene benzetilmektedir (Platon, 2015: 75). Sanat eseri de aynı şekilde yorumlanabilir. Platon'un sanata bakış açısı idealar dünyası ile ilintilidir. Platon daha o yıllarda taklitten uzak özgün sanat anlayışına vurgu yapmıştır. Bu sanat anlayışını da idealar dünyası (İşlam tasavvufunda ayan-i sabite ve vahdet-i vücut anlayışı) düşüncesi ile pekiştirmiştir.

rnek vermek gerekirse; dünyada görülen nesnelere idealar yansımasıdır. Bu nedenle sanat; Platon açısından "mimesis (taklit)" olarak ele alınmıştır. Gerçek bir eser oluşturmak isteyen sanatçı, taklit yapmayı bırakmalı ve Tanrı'nın yarattığı sanata yakın olanı yapmaya çalışmalıdır. Bu da ancak sanatçının idealar dünyasına yönelmesi ile mümkündür. Eğer sanatçı bunu başarırsa "katharsis" yaklaşmış ya da ulaşmış olarak tanımlanmaktadır (zden ve Elmalı, 2011: 122, 128, 129). İşlam Felsefesinde ele alınan Ayan-i Sabite ve Vahdet-i Vücut kavramlarını da Platon'un bu görüşü doğrultusunda yorumlamak mümkündür.

Ruh kendi başına bir şeyi incelerse o zaman sonsuz ve asla değişmeyen şeylere doğru yönelmektedir (Platon, 2015: 76). Nitekim geçmişten günümüze sanat tarihi incelendiğinde, taklit eden değil, ruha yönelip kendini bulan ve için özünü ortaya koyan sanatçıların isimlerine sıklıkla rastlamak mümkündür.

### **Sufilik ve Tasavvuf Görüşlerinde Ayan-i Sabite, Vahdet-i Vücut**

Din sadece ibadet etmek ile sınırlı bir kavram değildir. Din, kültürlerin ya da toplulukların yaşam şekillerini etkileyen ve şekillendiren bir olgudur. Yaşam tarzlarından yeme içme adetlerine, eğitimden davranış şekillerine, giyim tarzından sanatına kadar birçok alanı etkilemiştir. Ayrıca dinlerin de kendine göre bilimsel, felsefi

ve sanatsal yönleri vardır. İslam dini incelendiğinde; bilime, sanata ve felsefeye verdiği önem ve katkısı görmek mümkündür. İslam sanatı ve tasavvuf gibi alanlar, İslam dininden ve felsefesinden doğmuştur.

Tasavvuf konusuna bakıldığında düşünmek kavramının önemi dikkat çekmektedir. Felsefede olduğu kadar İslam dininde de düşünmek önemlidir. Allah (c.c.) bazı ayetlerinin sonunda örneğin (Ra'd, 3,2)'de "Şüphesiz bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır" demiştir (Özek, Karaman, Turgut, Çağrıca, Dönmez ve Gümüş, 1955: 249) Bu cümle bazı başka ayetlerin sonunda da mevcuttur. Düşünmeyen bir topluma ibret gösterilemez çünkü o toplumlar bunu anlayacak kapasitede değildir. Kutsal kitap Kuran-ı Kerim'de düşünen bir toplum için ibretler olabileceği vurgulanması da oldukça düşündürücüdür. Tasavvuf kelimesinin anlamı incelendiğinde Tasavvufun; kalbi saf yapmak, kötülüklerden temizlemek anlamında olup kalbini Allah (c.c.)'ın muhabbetine bağlamak, peygamberin ahlakına uymak, ruhu kötülüklerden temizleyip arınmak olarak ele alındığı görülmektedir (Öztürk, 2010: 24). Tasavvuf, erdemli davranışlar sergileyecek duruma gelebilmektir. Ayrıca gerçek bilgiye ulaşmaya çalışma ve nefsi terbiye etmeye çalışmak olarak da tanımlanabilir. Örneğin Surer, Tasavvufu, insanı mutlak yaratıcıya ve mutlak hikmete kavuşturan bir hikmet yolu ve bir vecd yolu şeklinde ele almıştır (Surer, 2013: 7). Bu açıklamadan yola çıkarak mutlak bilgi ve mutlak yaratıcı ibareleri ayan-ı sabite ve vahdet-i vücud kavramları ile açıklanabilir.

Din ruhun en mübrem (çok gerekli) ihtiyacıdır. İnsan kendi kendini düşünmeye başlayınca hakikati anlamak, kendisi için bir felsefi meslek tayin etmek istemektedir (Kam, 2003: 63). Din, felsefe, sanat, bilim bu kavramların olmadığı yerde medeniyetsizlik, cahillik, bencillik ve kaos hakim olacağından bu dört kavrama önem verilmesi insanlığın faydasına olabilir.

### **Ayan-i Sabite (Arketip, Sabit Hakikat, Değişmeyen Gerçek, İd, İde)**

Ayan-i Sabite; Platon tarafından ortaya atılan ve İslam filozofları tarafından ele alınıp özellikle İbn Arabî tarafından geliştirilen bir kavramdır. Platon tarafından idealar diye adlandırılan, İslam filozofu Arabî tarafından ayan-i sabite olarak şekillenen, Freud ile id olarak karşımıza çıkan ve Jung tarafından ise arketip olarak incelenen bu kavram kısaca sabit hakikatler yani değişmeyen gerçekler olarak bilinmektedir.

Ayan-i sabite; el-a'yanü's- sabite, sabit hakikatler (sabit öz), değişmez ayn'lar, ilk örnekler, fixedessences, arketip gibi isimleri ile telaffuz edilmektedir (Vural, 2011: 1).

Arketipler ve ortak bilinçdışı konularında çalışan Carl Gustave Jung, arketipleri İnsanlığın bilinç dışında var olan kendi değerlerine ulaşmasında bir araç olarak tanımlamaktadır. Tüm insanlığa has ortak davranış özelliklerini başlatma, kontrol etme ve yönlendirme kapasitesine sahip olan doğal merkezler olduğunu belirtmiştir (Gör, 2013: 68). Yani arketipler her bireyin kendi içinde sahip olduğu evrensel motiflerdir. Doğumundan itibaren insana, yaşadığı dünyada yabancılaşmaması için ilk örnekler, ilk fikirler verilmiştir. Ancak insan iç dünyasında onları tanıyamaz. Jung bu duruma, 'arketip' adını vermiştir fakat yüzyıllar önce Arabî zaten bu konuyu ayan-i sabite başlığı altında ele almıştır (Öztekin, 2011'den akt. Gör, 2013: 68). "Kendilik", arketipi temsil etmektedir ve kendini bilmek olarak düşünülebilir. Kendini bilen Rabbini bilir anlamını

çıkarmak yanlış olmayacaktır. Çünkü Jung bu arketipe aynı zamanda “Tanrı imgesi” anlamını da vermektedir (Vural, 2011: 61).

Ayan-i sabite; birliğin dilimizdeki tercümesidir, istenileni bulmaktır. Eşyanın hakikati ancak mecazda bulunabilir. Manayı eşyada değil mecazda aramak gerekmektedir. Var olan her şey O’dur. Ancak O, tek ve biriciktir. Eşi ve benzeri olmayandır. Hakikati; zihin, akıl, üstün nitelikler ile kavramak mümkün değildir. Ayan-i sabite öyle bir kavramdır ki bilgisi kendinde gizlidir.

Kıscası ayan-i sabite eşyanın görünür hale gelmeden önce Allah’ın ilminde bilgi olarak mevcudiyetidir. Zahir olan varlıkların Allah’ın ilmindeki mahiyet ve gizli hakikatleridir (Vural, 2011: 61). Görünenin altında gizli bir hakikat vardır. İşte bu hakikat ayan-i sabitedir.

### **Vahdet-i Vücut**

Arabi tarafından sistemli hale getirilen vahdet-i vücut; Varlığın birliği demektir (Vural, 2003: 67-368). Allah’ın birliğidir. Allah’tan başka varlık olmadığının idrak ve şuuruна sahip olmak, bilmek olarak yorumlanmıştır. Her şey o birin çeşitli görünüşlerinden, tecellilerinden ibarettir. Âlem hayaldir, ancak Allah (c.c.) vardır (Öztürk, 2010: 71). Gerçek varlık Allah’tır.

Vahdet ve vücut Arapça iki kelimedir. Vahdet, tek kalmak, tek başına kalmak anlamlarına gelen vahide fiilinin mastar şeklidir. Aynı zamanda bir şeyin bölünemezlik durumuna ve tekliline de vahdet denilmektedir. Allah (c.c.) hakkında kullanıldığında vahdet bölünemeyen, parçalanamayan birlik anlamındadır ve Arapça kökenli bir kelimedir. Vücut kelimesi varlık anlamında kullanıldığında bir ve tek olanı ifade etmektedir. Bu durumda vahdet-i vücut; varlığın bir olduğunu savunan düşünce sistemidir (Coşkun, 2008: 121-122).

Vahdet-i vücut; yaratanla yaratılanın birliğini savunan varlık görüşüdür ve bu görüşe göre evrendeki tüm varlıklar Allah’ın yansımasıdır (Vural, 2003: 367-368).Gazali’ye göre bütün kainat onun fiilleridir (Özköse, 2014: 472). Allah C.C. tek hakikattir. Varlıklar ise onun çeşitli yönlerinin görünüşlerinden ibarettir.

Vahdet-i vücut fikri insana bütün ibadetlerinde ve davranışlarında tam bir ihlas ve samimiyet kazandırmaktadır. Bu düşünceye şirk ve ilhad karıştırılmayacağı ifade edilmektedir. Çünkü gerçek birlik bilincine eren kişi, bütün güzel sıfatların kendisinden değil Allah’tan olduğunu bilmektedir (Özköse, 2014: 484).

Vahdet-i vücut düşüncesi ile anlaşılmaz gibi görünen ayetler daha kolay anlaşılabilir. “Allah’ın eli onların elinin üstündedir “Fetih 48/10, Burada anlatılmak istenen peygamberin elinin olduğudur. “Rahman arşı kaplamıştır” ayetinde ise hakkın bütün evreni zatiyla (varlığıyla) kapladığı belirtilmektedir. Çünkü bütün evren Allah’ın tecellisi ve sıfatlarının tecelli yeridir ve bu düşünceyi benimseyen bir kişi merhamet ve şefkat ile yoğrulmuştur (Özköse, 2014: 484). Bazı İslam düşünürlerinin sözlerinde de benzer görüşlere rastlamak mümkündür. İslam düşünürü Yunus Emre’nin“Yaratılanı hoş görünüz, yaratandan ötürü” sözü vahdet-i vücut için güzel bir örnek teşkil etmektedir.

## İbn-i Arabî'ye göre Ayan-i Sabite ve Vahdet-i Vücut Kavramları

İslam Felsefesinde bütün ilahi isimler dört başlıkta yer almıştır. Bu isimler; evvel (önce), ahir (sonra), zahir (açık olan), batın (bilinmeyen) olarak ele alınmıştır. Bu isimlerin hepsini içine alan ise Allah (c.c.) ve Rahman isimleridir (Rusuhi, 2007: 31).

İbn Arabî Ayan-i Sabiteyi şu şekilde tanımlamıştır:

*“Muvafhid şeyhler ve muhakkık olan hukema Ayan-i Sabitenin ve mümkün mahiyetlerin meydana getirilmiş (mec'ule) olmadıklarında ittifak halindedirler. Meydana gelme (ca'l) özlerin (ayanın) harici vücutta mevcut olmasından ibarettir. Hariçte vücudu olmadığına şüphe yoktur. Zira bunlar hakkın ilminin suretleridir. O halde hariçde vücudu olmayınca meydana getirilmişliğin imkânsızlığı sabit olur (Rusuhi, 2007: 34)”*

Burada; eşyanın meydana gelmeden önce Tanrı'nın ilminde var olduğu yani düşünce olarak mevcut olduğu vurgulanmaktadır. Eşyanın varlığı yok iken Tanrı'nın ilminde düşünce olarak mevcuttur. Örnek vermek gerekirse; düşüncelerimiz zihnimizde vardır ve bunların söze dökülmemiş halleri ayan-i sabitedir.

Suad El-Hakim “İbnül-Arabî sözlüğü” kitabında Ayan-i Sabite ile ilgili tabir şöyledir:

*“İlahi ilimde ayan-i sabite, ayanın sabitlik halindeki halleridir. Gerek sabitlik gerekse dış varlıktaki hallerinde gerçek ve kendine ait bir varlık kazanmış değildir. Buna göre sübût alemleri de olduklarında onların varlığı sübûtu varlık değil sübûtuşühûd olur. Dış varlıkta olduklarında ise varlıkları gerçekte varlık değil varlıkta görülmek olur (El-Hakim, 2005: 86)... Mümkünlerde tecelli eden 'Hak'tır. Hak ancak mümkünlerin suretlerinde müşahede edilir ve zuhur bulur. Hak yaratılan her şeyde müşahede edendir. Göz sadece hakka bakar. Yaratılmışlara ve onların varlığına ise akılla ulaşır (El-Hakim, 2005: 487)”*

Örneğin deniz hayal edildiğinde akla deniz görüntüsü gelir, bulut hayal edildiğinde birtakım amorfşekiller düşünülür, sis hayal edildiğinde daha başka bir görüntü belirir, dere hayal edildiğinde daha farklı bir şekil belirginleşir. Bu görüntüler ne olursa olsun aslında “su” dan oluşmaktadırlar. Buradaki ayan-i sabite “su”dur. Tanrı'nın yarattığı her şeyde O'ndan bir parça vardır. Tabii bu her şey Tanrı'dır demek değildir. Tanrı her şeyde vardır fakat o her şeyden münezzehtir. Buradaki ince çizgiye dikkat edilmelidir.

Arabî'nin vahdet-i vücut ile ilgili görüşleri ise şöyledir; vahdet-i vücut, varlık ve birlik sözcüklerinden oluşmuş ve varlığın birliği anlamında kullanılmış olan Allah-evren birliğini kurmaya çalışan bir düşünce sistemidir (Coşkun, 2008: 122-123).

Coşkun'un açıklamalarında İbn Arabî'nin vahdet-i vücut düşüncesinde “insan-ı kâmil” kavramının önemli bir anlam içerdiğinden bahsedilmektedir. Arabî'ye göre Allah'ın en yetkin ve mükemmel tezahürü insan-ı kamildir. Her insan buna layık değildir. İbn Arabî'nin insan-ı kâmil olarak nitelendirdiği insan, bilinç düzeyi gelişmiş insandır (Coşkun, 2008: 121-123).

Arabî, vahdet-i vücud ve ayan-i sabite kavramlarını derinlemesine araştırıp kendince yorumlayarak İslam felsefesine katkı sunmuştur. Felsefe ve İslam felsefesi ile olan bilgi birikimini harmanlayarak İslam felsefesinde önemli bir yer edinmiştir. Düşünceleri ile birçok âlimi ve sûfiyi etkilemiştir.

### **İslam Sanatı ve Maneviyatında Ayan-i Sabite, Vahdet-i Vücut ile İlgili İzler**

İslam için sanatın öneminden şu şekilde bahsedilebilir; kafa ve gönül, vahiy ve ilham gibi iki ilahi ışığın aydınlığında buluşmak sanat eseri ortaya koymaktır. Hatta bazı hat sanatçıları, sanatı bir çeşit ibadet olarak görmektedir (Özkafa, 2010: 338). Sanat, insanı yüceltme ve bütünü görmeye odaklanmaktadır (Işık, 2014: 402). Bütünü görmeye odaklanmaktan kasıt gerçeğe ulaşabilmektir. İslam’da olduğu gibi İslam sanatında da hikmet (Felsefe) önemlidir. Sanat, din ve felsefe gibi manevi olan ile ilgilenmektedir. Örneğin hat sanatı Hat sanatı İslam sanatının kalbidir, konusunu tabiattan değil ruhtan almaktadır (Gör, 2013: 5). Görünen ile değil görünmeyen, Eşya ile değil, maneviyat ile ilgilenmektedir.

Konusunu insan ruhundan alan hat sanatı, Arketiplerin birer yansımasıdır. Hat sanatındaki boşluk hem Tanrı’nın aşkınlığının hem de tüm şeylerde O’nun varlığının bir sembolüdür (Nasr, 1992: 256’dan akt. Gör, 2013: 5). Ayan-i Sabite ve Vahdeti Vücut konuları bu sanatta apaçık görülmektedir. Çünkü İslam sanatlarının ortak amacı Tevhidin gerçekleşmesidir (Nasr, 1992: 256’dan akt. Gör, 2013: 5).Tevhid ise vahdet-i vücud kavramı ile anlamlıdır. Görüldüğü gibi ayan-i sabite ve vahdet-i vücud kavramları hat sanatında oldukça belirgindir. Bu belirginliği Tevhid, ruha yönelme, fikirde olanı ortaya çıkarma gibi kelime ve cümlelerden anlamak mümkündür.

İslam sanatı, İslam felsefesi ile aynı doğrultuda ilerlemektedir. Ayan-i sabite ve vahdet-i vücud kavramları incelendiğinde, İslam sanatı alanında eser üretmiş sanatçılar değerlendirildiğinde düşüncelerin birbiriyle olan ilişkisi fark edilmektedir. Birlik ve çokluk kavramları ile ilgilenen İslam sanatı çoklukla uğraşmamış, birliğe yönelmiştir. Bilinen değil bilinmeyen yani Tanrı’nın ilminde gizli olan (batın) ile ilgilenmiştir.

### **Felsefe, Ayan-i Sabite ve Vahdet-i Vücut Kavramlarının Sanat için Önemi ve Gerekliliği**

Sanat kavramına bakıldığında sanatın çok sayıda tanımının yapıldığı dikkat çekmektedir. Arapça bir kelime olan “sanat”, “sana” kelimesinden türetilmiştir (Çam, 1999: 3 den akt. Mutluel, 2011: 20). Anlamı ise;bir şeyi kendi iç yasalarına göre özgürce biçimlendirme yeteneğidir (Akarsu, t.y.:155’dan akt. Mutluel, 2011: 20).

Yeteneğin en çok sanatta gerekli görüldüğü bilinmektedir. Sanatta ayrıca özgünlük ve özgürlük de önemlidir. Bazı araştırmacılara göre sanat; insanların gördükleri, işittikleri, his ve tasavvur ettikleri olayları ve güzellikleri insanlarda estetik bir heyecan uyandıracak tarzda ifade etme işidir (Mutluel, 2011: 20).

Sanat ve sanat felsefesi ile ilgili akla gelen isimlerden biri yine Platon’dur. Sanat, Platon’a göre mimesistir (Elmalı ve Özden, 2011: 137). Yani taklidin taklididir. Sedir ağacı örneğinde olduğu gibi; Tanrı sedir ağacını yaratandır, marangoz işçisidir, sanatçı ise benzetmecisidir. Bu durumda sanatçı gerçeğin kendisine ulaşmamakta çünkü

gerçeğin aslı ideler dünyasındadır. Öyle ise sanatçı gözünü ideler dünyasına dikmelidir ve Allah'ın yarattığına en yakın sanatı ortaya koymaya çalışmalıdır. Sanatçı bunu yaptığında Katharsise ulaşabilmektedir (Elmalı ve Özden, 2011: 137). Burada anlatılmak istenen kişinin özgün bir şeyler ortaya çıkarmasıdır. Olandan yeni bir şey oluşturabilmektir. Bunu da ancak soyuta yönelerek ve nesnelere dünyasından kendisini soyutlayarak elde edebileceği savunulmaktadır. İslam felsefesi açısından incelendiğinde de benzer bir görüş ortaya çıkmaktadır. En güzel yaratıcı Allah'tır. Yaratılanın en güzeli (Müminun suresi; 14. Ayet) ayetinde olduğu gibi burada Allah'ın cemel sıfatından bahsedilmektedir. İslam'da da sanatçı bu dünyadan çıkıp gerçek dünyaya bakmalıdır. Gazali'ye göre bu dünya hilebaz ve aldaticıdır (Akin, t,y: 3-4).

Sanat, bireyin toplumsal hayata katılımının bir aracı olarak görülebilir. Birey, sanat yardımıyla kendi dışındaki dünyanın ve toplumun varlığının farkını kavrayacak ve sanat eserleri yardımıyla nesnel bir alan oluşturacaktır. Bu suretle de kendinden ötede bulunan başka bir alemin bir parçası olmaya çalışacaktır (Aydeniz, 2009: 38). Sanat toplum ile bireyi, birey ile toplumu birbirine bağlayan bir çizgidir. Hatta daha da ileri gidildiğinde madde bir nokta olduğunda ve mana başka bir nokta olduğunda bu iki kavramı da sanat birleştirmektedir. Şekil, madde ile mananın arasını bulmaktadır (Aydeniz, 2009: 38).

Bir sanatçı, sanatı öğrenme aşamasında eşyayı ve doğayı taklit edebilir. Fakat belli bir aşamadan sonra kendi kendini keşfetmesi ve kendi üslubunu oluşturması gerekmektedir. Bu bağlamda Ayan-i sabite ve vahdet-i vücud konuları kişinin kendi üslubunu, tarzını bulmasında yardımcı olabilir. Maneviyata, içe yönelerek kendini keşfeden kişi daha özgün eserler ortaya koyabilir.

Felsefenin sanat için önemine bakıldığında felsefenin sorgulama yetisini güçlendiren bir unsur olduğu anlaşılmaktadır. Sanat ile uğraşan bir birey kendini keşfetme, ne yapacağına karar verme sürecinde felsefeden faydalandığında daha nitelikli bir yaratıcı süreç yaşayabilir. Yaratıcılığın gelişmesinde önemli bir yere sahip olan felsefe sayesinde, özgün eser verme konusunda daha başarılı olabilir ve eserinde anlatmak istediği konuyu daha etkili bir şekilde izleyici ile buluşturabilir.

### **Kandinsky'nin Çalışmalarında Ruha Yönelme ve Görünenin Ardındaki Gerçeğe Ulaşma İsteği**

Kandinsky, “*sanatta tinsellik üzerine*” adlı kitabında yer verdiği “*stimming*” görüşü ile oldukça önemli sonuçlara değinmiştir. “*Doğaçlama*” çalışmalarında bu görüşten oldukça faydalanmıştır. Ruha yönelme, ruha dokunma, görünenin ardındaki gerçeği keşfetme gibi düşüncelerle 35 resimden oluşan “doğaçlama” serisini gerçekleştirmiştir.

Kandinsky, 1908 ve 1914 yılları arasında sanatı, tinsel bir değer olarak ele almıştır (Özbek, 2001: 42). Sanatçı renkleri ruha ulaştırmaya çalışmış ve duyguların üstünde bir duygu ile renkler ve ruh arasında geçitler oluşturmuştur. Evrensel ruhun nefesini hissetmemizi sağlamak isteyen sanatçı bilindik duygulara yönelmek yerine ruhani bir duyguyla resim yapmıştır. Bu evrensel ruh ya da ruhani duygu İslam felsefesinde ve İslam sanatında da yer almaktadır.

Tuval üzerine yağlı boya ile yapılmış resim 1 incelendiğinde 96x105 cm ebatlarındadır ve Münih, Almanya’da bulunmaktadır (Hodge, 2016: 56). Yapıtı bakıldığında mavi, kırmızı ve kirli renkler hâkimdir ve Güney Bavyera Alpler’indeki Murnau manzarasını temsil etmektedir (Hodge, 2016: 57).

Eserlerde; renk, çizgi, formla ifade edilen içsel duyguları ve gerilimleri içermektedir (Hodge, 2016: 56). Mistik ruhani bir çağrışım hissedilmektedir. Otomatist etkilerle yapılmış olan eserlerinde madde ve ruh arasındaki ilişki dikkati çekmektedir. Sezgisel algıları ifade eden çalışma Teosofi düşünceden, Tanrısal bilgidен etkilenerек yapılmıştır.



**Görsel 1.** Kandinsky doğaçlama 21

Çelik (2019: 160) “W. Kandinsky’nin Doğaçlamaları ve Manevi Duygu” adlı makalesinde, Kandinsky’ nin “doğaçlama” temalı çalışmalarında ruha ve asıl olan gerçeğe ulaşma tutkusunun bulunduğunu belirtmiştir. İslam felsefesinde de yer alan bu düşünce biçimini sanatına yansıtırken spontane bir şekilde uygulamıştır. Sanatçı çalışmalarında otomatist bir çalışma şeklini benimsemiştir (Çelik, 2019: 160). Ayrıca çalışmalarında ruhani bir boyut yakalamaya çalışmıştır. Yüce duyguyu verebilmek adına yaptığı doğaçlamalarında bilinç dışı ifadeler kullanmıştır. Sanatçının yüce duygu adını verdiği, ruhani duygu ile yaptığı eserlerinden yola çıkılarak kendi kültürünü, dini ve felsefi konuları akademik çalışmalarına yansıtmıştır. Böylece derin bir felsefi görüş yakalamıştır. Bu düşünce biçimi sanatı anlama ve anlatma konusunda sanatçıya oldukça ilham kaynağı olmuştur (Çelik, 2019: 160). Görüldüğü gibi Kandinsky’nin ele aldığı tinsel duygular İslam felsefesinde de oldukça yoğun işlenmiştir. Günümüz sanatında, sanatçı ya da sanatçı adaylarının çalışmalarını felsefi ya da ruhani olarak sunmaya çalışmaları, Kandinsky’de yarattığı gibi bir etki yaratabilir ve sanatı anlama ve anlatma kısmında oldukça fayda sağlayabilir.

### **Abbas Kümbetler ve Eserlerinde Maneviyat Duygusu**

Abbas Kümbetler 1977 Kerkük doğumlu bir sanatçıdır (Katrancı, 2010: 256). İlk ve ortaokulu doğduğu bölgede tamamlamış ve Kerkük Öğretmen Enstitüsü Mezunudur (Katrancı, 2010: 256).

İslam Felsefesindeki ayan-i sabite ve vahdeti vücud düşüncelerinden etkilenmeleri açısından sanatçının eserleri incelendiğinde eserlerinde İslam felsefesinden etkiler görülmektedir.



**Görsel 2.** Kemer kapı

Sanatçının eserinde içsel ve manevi duygular açıkça görülmektedir (bkz: Görsel 2). Sanatçılar duygu ve düşüncelerini aktarırlarken buldukları bölgenin özelliklerinden, tarihinden, kültüründen, dininden bir şekilde faydalanmaktadırlar (Katırcı, 2010: 255). Kümbetler, dışa vurumcu bir tarzda eserlerini oluşturmuştur. Eserde çoğunlukla dairesel vurgular, açık-koyu kontrastlar, eğik çizgiler kullanmıştır ve bu da esere hareket katmıştır (Katırcı, 2010: 250).

### **Erol Akyavaş ve Eserlerinde Maneviyat Duygusu**



**Görsel 3.** Kuşatma

Akyavaş'ın "Kuşatma" isimli eserinde mavi tonlar ve açık tonlar hâkimdir (Görsel 3). Dairesel bir şekilde kale ve surların yer aldığı eserde parça ve bütün, tin ve dış dünya anlatılmaktadır. İslam felsefesinde kare ve dairelerin mistik bir anlam taşıdığı bilinmekte ve daire vahdet-i vücudu ve insanı kâmilî temsil etmektedir (Kılıç, 2014:



539). Birimler ve bileşenleri varlığın derin ve içsel anlamıyla örtüştürmüştür (Biyografi. Info, 2004). Sanatçı ruha yönelmiştir. Madde ve maneviyat bir arada sunulmuştur. Sanatçının, Arabî'nin düşünce tarzından da etkilendiği görülmektedir. Akyavaş'ın eseri bir bilgi sistemi olarak, İbnü'l-Arabî'nin terminolojisiyle değerlendirildiğinde bir çeşit berzah halini ifade ettiği görülebilir (Çelik ve Yıldırım, 2019: 75).

Akyavaş'ın eserlerinde tasavvuf konusu oldukça yoğun bir şekilde işlenmiştir. Vahdet-i vücud ve ayan-i sabite konularına da yer vermiştir. Sanatçı somut ile soyutu aynı anda izleyiciye sunmuştur ve bu da sanatçının eserlerinin tanınmasına, müzelerde sergilenmesine olanak sağlamıştır. Sanatçı görünen renk ve biçimlerin dışında izleyiciye; iç- dış, beden- tin, varlık- yokluk gibi tasavvuf dünyasının sembollerini ve batını bilgiyi anlatmaktadır.

## Yöntem

### Araştırmanın Modeli

Altı üniversitenin Resim-İş Eğitimi Bölümü üç ve dördüncü sınıf öğrencilerine uygulanan başarı testi ile başlayan süreç, nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Daha sonra altı üniversite içinden iki üniversite belirlenerek atölye öğrencilerinden deneysel desen grubu oluşturulmuştur. Tek grup öntest-sontest deneysel desen modeli tasarlanarak öğrencilere ön resim ve son resim uygulaması ile nicel araştırma sürecine devam edilmiştir. Son olarak öğrencilerin yaptıkları resimlerle ilgili felsefi bakış açısına dayalı duygu ve algılarını ifade ettikleri durum çalışmasını içeren ön metin ve son metin uygulaması ile nitel araştırma boyutu sonucu elde edilen bulgular ile derinlemesine değerlendirme yapılmıştır. Nicel araştırma süreci ile başlayıp nitel araştırma süreci ile noktalanın bu araştırmada karma araştırma türlerinden açıklayıcı sıralı desen modeli kullanılmıştır. Bu araştırma deseni, nicel verilerin toplanması ve analizi ile başlar daha sonra nitel verilerin toplanması ve analizi ile devam eder. Nitel aşamanın gerçekleştiği ikinci aşama birinci aşamanın sonuçlarının takip edilmesi ile gerçekleşir (Creswell ve Clark, 2017).

### Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni 180 taban puanı ile öğrenci alan Eğitim Fakülteleri Resim-İş Eğitimi Bölümlerinde eğitim gören 3. ve 4. sınıf öğrencileri ile oluşturulmuştur. Bu üniversiteler; Aksaray Üniversitesi Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı, On dokuz Mayıs Üniversitesi Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı, Uludağ Üniversitesi Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı, Dokuz Eylül Üniversitesi Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı olarak belirlenmiştir.

|              | Kategoriler | F   | %    |
|--------------|-------------|-----|------|
| Sınıf Düzeyi | 3. sınıf    | 129 | 52,4 |
|              | 4. sınıf    | 117 | 47,6 |

|                               |                         |     |       |
|-------------------------------|-------------------------|-----|-------|
| Öğrenim Gördükleri Üniversite | 1.Aksaray               | 43  | 17,5  |
|                               | 2.Bursa Uludağ          | 24  | 9,8   |
|                               | 3.İzmir Ege             | 70  | 28,5  |
|                               | 4.Muğla                 | 27  | 11,0  |
|                               | 5.Samsun                | 27  | 11,0  |
|                               | 6. Van Yüzüncü Yıl      | 55  | 22,4  |
| Yaş                           | 20 ve Altı              | 24  | 9,8   |
|                               | 21                      | 68  | 27,6  |
|                               | 22                      | 70  | 28,5  |
|                               | 23                      | 42  | 17,1  |
|                               | 24 ve Üstü              | 42  | 17,1  |
| Resim Yapma Süresi            | Üniversite Başlamasıyla | 22  | 8,9   |
|                               | Liseden İtibaren        | 61  | 24,8  |
|                               | Liseden Önce            | 163 | 66,3  |
| Cinsiyet                      | Erkek                   | 90  | 36,6  |
|                               | Kız                     | 156 | 63,4  |
| Toplam                        |                         | 246 | 100,0 |

**Tablo 1.** Öğrencilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Eşitlikte yer alan  $n_0 = (t^2PQ)/d^2$  eşitliği ile hesaplanmakta ve p anlamlılık değeri 0,05 alındığında,  $pq=0,25$  olacağından ve tabloda karşılık gelen t değeri 1,96 olduğundan 0,05 anlamlılık düzeyinde  $n_0 = 384,16$  olarak hesaplanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2012: 93). Formülde  $n_0$  yerine konulduğunda;

$$n = \frac{384,16}{1 + \frac{384,16}{682}} = 245,73 = 246$$

Araştırma kapsamında belirlenen evren içerisinde kolaylıkla bulunabilen örnekleme yöntemi ile belirlenen 246 öğrenci evreni temsil edebilecek yeterli düzeyindedir.

### Verilerin Toplanması

Ölçme aracı olarak; araştırmacı tarafından oluşturulan genel başarı testi, literatür tarama ve tek gruplu ön ve son resim uygulaması, ön metin ve son metin uygulamaları ile veriler toplanmıştır. Nicel araştırma yöntemlerine göre araştırma incelendiğinde deneysel araştırma ve başarı testi araştırması kullanılmıştır. Başarı testi Araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Deneysel araştırma ise ön ve son resim uygulamasında kullanılmıştır. Ön ve son metin uygulanmasında ise nitel bir süreç izlenmiştir.

| Maddeler | Madde güçlük indeksi (pij) | Madde ayıricılık indeksi (rij) | Nokta Çift Serili Korelasyon |
|----------|----------------------------|--------------------------------|------------------------------|
| Madde 1  | 0,70                       | 0,43                           | 0,45                         |
| Madde 2  | 0,43                       | 0,48                           | 0,45                         |
| Madde 3  | 0,36                       | 0,35                           | 0,39                         |
| Madde 4  | 0,45                       | 0,48                           | 0,38                         |
| Madde 5  | 0,34                       | 0,45                           | 0,46                         |
| Madde 6  | 0,70                       | 0,44                           | 0,44                         |
| Madde 7  | 0,64                       | 0,34                           | 0,41                         |
| Madde 8  | 0,68                       | 0,37                           | 0,42                         |
| Madde 9  | 0,41                       | 0,47                           | 0,45                         |
| Madde 10 | 0,60                       | 0,55                           | 0,55                         |
| Madde 11 | 0,57                       | 0,61                           | 0,52                         |
| Madde 12 | 0,78                       | 0,32                           | 0,41                         |
| Madde 13 | 0,38                       | 0,18                           | 0,24                         |
| Madde 14 | 0,72                       | 0,35                           | 0,38                         |
| Madde 15 | 0,42                       | 0,42                           | 0,43                         |

**Tablo 2.** Felsefe Başarı Testi Madde İstatistikleri (15 Madde)

Tablo 2'ye bakıldığında maddelerin madde güçlük indeksleri, madde ayırt edicilik indeksleri ve maddelere ait nokta çift serili korelasyon katsayıları incelenmiştir. Bu kriterlere göre 0,30 değerinin altında olan 13. Maddenin madde ayırt edicilik indeksi çok zayıf olduğundan başarı testinden çıkarılmıştır. Başarı testinde yer alan bir madde (13. madde) çıkarılarak 14 maddelik son düzenleme ile analizler tekrarlanmıştır.

| Maddeler | Madde güçlük indeksi (pij) | Madde ayıricılık indeksi (rij) | Nokta Çift Serili Korelasyon |
|----------|----------------------------|--------------------------------|------------------------------|
| Madde 1  | 0,70                       | 0,53                           | 0,47                         |
| Madde 2  | 0,43                       | 0,55                           | 0,46                         |
| Madde 3  | 0,36                       | 0,40                           | 0,38                         |
| Madde 4  | 0,45                       | 0,48                           | 0,40                         |
| Madde 5  | 0,34                       | 0,54                           | 0,46                         |
| Madde 6  | 0,70                       | 0,53                           | 0,45                         |

|    |         |      |      |      |
|----|---------|------|------|------|
|    | Madde 7 | 0,64 | 0,42 | 0,40 |
|    | Madde 8 | 0,68 | 0,39 | 0,41 |
|    | Madde 9 | 0,41 | 0,62 | 0,48 |
| 10 | Madde   | 0,60 | 0,59 | 0,55 |
| 11 | Madde   | 0,57 | 0,63 | 0,52 |
| 12 | Madde   | 0,78 | 0,36 | 0,40 |
| 14 | Madde   | 0,72 | 0,46 | 0,39 |
| 15 | Madde   | 0,42 | 0,59 | 0,46 |

**Tablo 3.** Felsefe Başarı Testi Madde İstatistikleri (14 Madde)

Tablo 3'e bakıldığında 14 maddelik başarı testine ait maddelerin madde güçlük indeksleri, madde ayırt edicilik indeksleri ve maddelere ait nokta çift serili korelasyon katsayıları incelenmiştir. Maddelere ait güçlük indekslerine bakıldığında 0,34 ile 0,78 arasında değiştiği görülmektedir. Bu durum maddelerin başarı testinde yer alabilecek güçlük düzeylerine sahip olduğunu göstermektedir.

| Başarı Testi Test istatistikleri                            | Değerler    |
|---|-------------|
| Başarı Testinden alınabilecek en yüksek puan (madde sayısı) | 14          |
| Değerlendirilen öğrencilerin sayısı                         | 100         |
| Başarı Testinden alınan en düşük puan                       | 1,00        |
| Başarı Testinden alınan en yüksek puan                      | 14,00       |
| $\bar{X}$ (Ortalama)  | 7,80(%55,7) |
| Ss (Standart sapma)   | 2,96        |
| KR-20 (Güvenirlilik)  | 0,69        |
| Çarpıklık   | -0,155      |
| Basıklık  | -0,323      |
| Ortalama güçlük (P)   | 0,56        |
| Ortalama Ayırt Edicilik                                     | 0,51        |
| Ortalama Nokta Çift Serili Korelasyon                       | 0,44        |
| Üst grubun minimum puanı (n=28)                             | 10,0        |
| Alt Grubun Maksimum puanı (n=30)                            | 6,0         |

**Tablo 4.** Felsefe Başarı Testi Test İstatistikleri (14 Madde)

Tablo 4 incelendiğinde başarı testinden alınan puanlara ilişkin hesaplanan ortalama güçlük (p) indeksi 0,56 ile orta güçlükte olduğu görülmektedir. Başarı testinin ortalama ayırt ediciliğine bakıldığında 0,51 ile “Ayan-i Sabite” ve “Vahdet-i Vücut” konularını kapsayan bilgilere sahip olan öğrenciler ile sahip olamayan öğrencileri ayırt edebilecek düzeyde olduğu görülmektedir.

### Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Öğrencilerin başarı düzeylerine ilişkin dağılımın çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde Bkz. Tablo: 4) bu değerlerin, -1 ile +1 arasında değiştiği görülmektedir. Normallik varsayımının bir ölçüsü olarak çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1 ile +1 aralığında olmasının kabul edilebileceği ifade edilmektedir (Morgan, Leech, Gloeckner ve Barrett, 2004: 50). Levene İstatistiği  $p>,05$ 'e göre puan dağılımına ait test varyanslarının homojen dağıldığı yani homojenlik varsayımının sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Başarı testine ait puan dağılımının sürekli veri olduğu ve eşit aralıklı ölçek düzeyinde olduğu görülmektedir. Öğrencilerin cinsiyetlerine ve öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine göre başarı düzeyleri arasındaki farklılığa Independent-Samples (Bağımsız Örneklemeler) T-Testi analizi ile bakılmıştır. Öğrencilerin öğrenim gördükleri üniversite, yaş düzeyleri ve resim yapma sürelerine göre başarı düzeyleri arasındaki farklılık One-Way ANOVA (Tek Yönlü Varyans Analizi) ile incelenmiştir. İki'den fazla grup olan değişkenler bağlamında manidar farklılık çıkması durumunda grupların karşılaştırılması için tek yönlü varyans analizinde çoklu karşılaştırma (Post Hoc) testlerinden Tukey testi seçilmiştir (Can, 2014:152). Öğrencilerin yaptıkları resimlerin öntest uzman görüşü puanları ile sontest uzman görüşü puanları ve ortaya çıkan fark sayısal olarak incelenerek yorumlanmıştır. Başarı testine ait 15 maddeye ilişkin sorulara doğru cevaplamışsa 1 yanlış cevaplamışsa 0 şeklinde puanlama yapılarak madde ve test istatistikleri hesaplanmıştır. Madde ve test istatistiklerinin hesaplamasında Brooks ve Johanson (2003) tarafından geliştirilen TAP (Test Analysis Programı Version 14.7.4) paket programı kullanılmıştır. Geliştirilen başarı testine ilişkin iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı KR-20 olarak hesaplanmıştır.

### Bulgular

#### Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğrencilerinin “Başarı testine” İlişkin Başarı Düzeyleri Nedir? Alt Amacına Yönelik Bulgular:

Tablo 5. Başarı Düzeyi

| Başarı Testi Puanları | N   | Minimum | Maximum | $\bar{X}$<br>(Ortalama) | S    |
|-----------------------|-----|---------|---------|-------------------------|------|
| 3. Sınıf              | 129 | 3,00    | 13,00   | 8,11                    | 2,18 |
| 4. Sınıf              | 117 | 3,00    | 13,00   | 7,09                    | 2,17 |
| Genel                 | 246 | 3,00    | 13,00   | 7,62                    | 2,24 |

15 maddeden oluşan başarı testinde 13. maddenin ayırt ediciliği çok zayıf bulunduğundan çıkarılmıştır. 14 madde ile çalışmaya devam edilmiştir. Üniversitelere

posta yolu ile ulaştırılan başarı testi 3 ve 4. sınıf öğrencileri tarafından cevaplandırılarak araştırmacıya ulaştırılmıştır.

### Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Üniversiteye Göre Başarı Düzeyleri Arasında Anlamlı Fark var mıdır? Alt Amacına Yönelik Bulgular:

**Tablo 6.** Başarı Düzeyleri Arasındaki Anlamlı Fark

|              | Üniversite | N  | $\bar{X}$ | S    | F(5-240) | p     | Post Hoc (Tukey) |
|--------------|------------|----|-----------|------|----------|-------|------------------|
|              | 1.A        | 43 | 7,58      | 2,41 |          |       |                  |
|              | 2.B        | 24 | 7,46      | 2,60 |          |       |                  |
| Başarı Testi | 3.İ        | 70 | 6,91      | 2,25 | 2,99     | ,012* | 5>3              |
|              | 4.M        | 27 | 8,07      | 1,33 |          |       |                  |
|              | 5.S        | 27 | 8,59      | 2,10 |          |       |                  |
|              | 6.V        | 55 | 7,93      | 2,12 |          |       |                  |

Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin başarı puanlarının ( $\bar{X}$  =8,59), İzmir Dokuz Eylül üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin başarı puanlarından ( $\bar{X}$  =6,91) daha yüksektir.

### Yaşlarına Göre Başarı Düzeyleri Arasında Anlamlı Fark var mıdır? Alt Amacına Yönelik Bulgular

Sınıf öğrencilerinin, 4. sınıf öğrencilerinden daha başarılı olduğu sonucu ile doğru orantılı olarak düşünüldüğünde, Yaşı 24 ve üstü olan öğrencilerin ilgi ve bilgi seviyelerinin, yaşı 20 ve altı olan öğrencilerden daha düşük olduğu ifade edilebilir. Ayrıca 4. Sınıf öğrencilerinin mezun olma, sınav hazırlığı ve yeni bir hayata adapte olma sürecinde bulunmalarından dolayı teste kendilerini verememe, motive olamama durumu yaşamış olabilecekleri düşünülmektedir.

**Tablo 7.** Yaş Düzeyi

|              | Yaş        | N  | $\bar{X}$ | S    | F(4-241) | p    | Post Hoc (Tukey) |
|--------------|------------|----|-----------|------|----------|------|------------------|
|              | 20 ve Altı | 24 | 8,17      | 2,44 |          |      |                  |
|              | 21         | 68 | 7,71      | 2,21 |          |      |                  |
| Başarı Testi | 22         | 70 | 7,60      | 2,18 | 0,57     | ,685 |                  |
|              | 23         | 42 | 7,48      | 2,29 |          |      |                  |
|              | 24 ve Üstü | 42 | 7,36      | 2,25 |          |      |                  |

### Resim Yapma Sürelerine Göre Başarı Düzeyleri Arasında Anlamlı Fark var mıdır? Alt Amacına Yönelik Bulgular

Resim-iş eğitimi bölümü öğrencilerinin resim yapma süresine göre “Ayan-i Sabite” ve “Vahdet-i Vücut” konularına ait başarı puanları arasında  $F_{(2-243)}=0,12$ ,  $p=,892>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Bu durumdan dolayı öğrencilerin resim yapma süreleri ile bilgi seviyelerinin birbirini etkilemediğini ifade etmek mümkündür.

**Tablo 8.** Resim Yapma Süreci

|              | Resim Yapma Süresi      | N   | $\bar{X}$ | S    | F(2-243) | p    | Post Hoc (Tukey) |
|--------------|-------------------------|-----|-----------|------|----------|------|------------------|
| Başarı Testi | Üniversite Başlamasıyla | 22  | 7,64      | 1,92 | 0,12     | ,892 |                  |
|              | Liseden İtibaren        | 61  | 7,74      | 2,42 |          |      |                  |
|              | Liseden Önce            | 163 | 7,58      | 2,22 |          |      |                  |

### Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeylerine Göre Başarı Düzeyleri Arasında Anlamlı Fark var mıdır? alt Amacına Yönelik Bulgular

Resim-iş eğitimi bölümü öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine göre “Ayan-i Sabite” ve “Vahdet-i Vücut” konularına ait başarı puanları arasında  $t_{(244)}=3,68$ ,  $p=,000<,05$ 'e göre anlamlı farklılık vardır.

**Tablo 9.** Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyi

|              | Sınıf Düzeyi | N   | $\bar{X}$ | S    | t    | sd  | p     |
|--------------|--------------|-----|-----------|------|------|-----|-------|
| Başarı Testi | 3. sınıf     | 129 | 8,11      | 2,18 | 3,68 | 244 | ,000* |
|              | 4. sınıf     | 117 | 7,09      | 2,17 |      |     |       |

### Cinsiyetlerine Göre Başarı Düzeyleri Arasında Anlamlı Bir Fark var mıdır? Alt amacına Yönelik Bulgular

Resim-iş eğitimi bölümü öğrencilerinin cinsiyetlerine göre “Ayan-i Sabite” ve “Vahdet-i Vücut” konularına ait başarı puanları arasında  $t_{(244)}=0,83$ ,  $p=,490>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

**Tablo 10.** Cinsiyet Dağılımı

|              | Cinsiyet | N   | $\bar{X}$ | S    | t    | sd  | p    |
|--------------|----------|-----|-----------|------|------|-----|------|
| Başarı Testi | Erkek    | 90  | 7,47      | 2,22 | 0,83 | 244 | ,409 |
|              | Kız      | 156 | 7,71      | 2,25 |      |     |      |

Birinci alt amaca ilişkin bulguların tamamı incelendiğinde; “Ayan-i Sabite” ve “Vahdet-i Vücut” konularına ilişkin 3 ve 4. sınıflara uygulanan başarı testi ile 3. sınıf öğrencilerinin 4. sınıf öğrencilerinden daha başarılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Üniversitelere göre başarı düzeylerine bakıldığında, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı öğrencilerinin araştırmaya dahil edilen diğer üniversite öğrencilerinden daha başarılı oldukları, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı öğrencilerinin de en az başarı gösteren öğrenciler

oldukları ortaya çıkmıştır. Başarı düzeyi yaşa göre incelendiğinde 20 yaş ve altı öğrencilerin daha başarılı, 24 yaş ve üzeri öğrencilerin daha düşük bir başarı elde ettikleri tespit edilmiştir. Resim yapma sürelerine göre başarı düzeyleri arasında anlamlı bir fark görülmezken aynı şekilde cinsiyet dağılımında da anlamlı bir fark görülmemiştir. Sınıf düzeylerine göre başarı düzeyleri incelendiğinde ise 3. sınıf öğrencilerinin 4. sınıf öğrencilerinden daha başarılı oldukları belirlenmiştir.

3. sınıf öğrencilerinin 4. sınıf öğrencilerinden daha başarılı olmalarının sebebi, 3. sınıf öğrencilerinin bilgi ve ilgi düzeylerinin daha yüksek olmasından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca 3. Sınıf öğrencilerinin 4. Sınıf öğrencilerine göre daha rahat olması, 4 sınıf öğrencilerinin sınav ve mezuniyet kaygısı içinde olması bu durumu etkilemiş olabilir.

Bölgelere göre üniversiteye gelen öğrencilerin aile yapısı, dine bakış açıları, disiplinlerarası düşünme ve çalışma alışkanlıkları farklılık gösterebilir.

Bu durum öğrencilerin konuya ilgilerini, bilgilerini ve öğrenme isteklerini etkileyebilmektedir. İstatistiksel araştırmalar, dini inanç ve davranışların oluşumu ve bağımsız değişken olarak dindarlığın şekillenmesinde bağımsız demografik değişkenlerin etkili olduğunu göstermiştir. Bu değişkenler arasında eğitim, aile, yaş, coğrafi bölge gibi maddeler birer etken olarak kabul edilmiştir (Kurt, 2009: 3).

### **Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı 3 ve 4. Sınıf Öğrenci Uygulamaları Arasında Anlamlı bir Fark var mıdır? Alt Amacına Yönelik Bulgular**

İzmir Dokuz Eylül Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalında yer alan öğrencilerden 1 öğrencide herhangi bir değişiklik gözlemlenmemiştir. 2 öğrencide eksi yönde bir düşüş varken diğer iki öğrencide sadece artı yönde bir artış gözlemlenmiştir.

|                |                       | RENK KULLANIMI | SÖZCÜKLER İ SANATIN İLKE VE ELEMENLARILYLA KULLANMASI | FARKLI MALZEME KULLANIMI | RESMİN TAMAMLANMASI | SOYUTLAMA YAPABİLME | ÖZGÜNLÜK | FELSEFİ DİL | ARA FARK DEĞERİ |
|----------------|-----------------------|----------------|---|--------------------------|---------------------|---------------------|----------|-------------|-----------------|
| A<br>GRU<br>BU | ÖN SANATSAL UYGULAMA  | A 1            | 6   | 5                        | 6                   | 6                   | 6        | 7           | %40             |
|                |                       | A 2            | 15  | 12                       | 3                   | 15                  | 13       | 15          | %83             |
|                |                       | A 3            | 6   | 6                        | 6                   | 6                   | 6        | 6           | %40             |
|                |                       | A 4            | 9   | 11                       | 12                  | 12                  | 6        | 8           | %66             |
|                |                       | A 5            | 15  | 10                       | 3                   | 15                  | 3        | 9           | %60.9           |
|                | SON SANATSAL UYGULAMA | A 1            | 6   | 4                        | 6                   | 6                   | 6        | 8           | %40             |
|                |                       | A 2            | 15  | 12                       | 7                   | 15                  | 15       | 12          | %91.4           |



|  |     |    |   |    |    |    |    |   |       |
|--|-----|----|---|----|----|----|----|---|-------|
|  | A 3 | 6  | 6 | 15 | 15 | 9  | 6  | 6 | %60   |
|  | A 4 | 12 | 6 | 7  | 12 | 12 | 12 | 8 | %65.7 |
|  | A 5 | 10 | 6 | 3  | 6  | 6  | 6  | 7 | %41.9 |

Tablo 11. A Grubu Öğrencilerine Yönelik Sanatsal Uygulamalara İlişkin Bulgular

### Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğrenci Uygulamaları Arasında Anlamlı Bir Fark var mıdır? Alt Amacına Yönelik Bulgular

Muğla Sıtkı Koçman Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalında yer alan öğrencilerde ise eksi yönde bir düşüş gözlemlenmemiştir.

|         |                        |     | RENK KULLANIMI | SÖZCÜKLERİ SANATIN İLKE VE ELEMENLARIYLA KULLANMASI | FARKLI MALZEME KULLANIMI | RESMİN TAMAMLANMASI | SOYUT LAMA YAPABİLME | ÖZGÜNLÜK | FELSEFİ DİL | ARAFARK DEĞERİ |
|---------|------------------------|-----|----------------|---|--------------------------|---------------------|----------------------|----------|-------------|----------------|
| B GRUBU | ÖN SANAT SAL UYGULAMA  | B 1 | 15             | 7   | 3                        | 15                  | 11                   | 10       | 13          | %70            |
|         |                        | B 2 | 15             | 15  | 5                        | 15                  | 4                    | 14       | 14          | %78            |
|         |                        | B 3 | 10             | 15  | 3                        | 8                   | 9                    | 14       | 9           | %64.7          |
|         |                        | B 4 | 13             | 11  | 3                        | 14                  | 3                    | 9        | 15          | %64.7          |
|         |                        | B 5 | 15             | 15  | 3                        | 15                  | 15                   | 15       | 15          | %88.5          |
|         |                        | B 6 | 8              | 8   | 3                        | 15                  | 9                    | 9        | 9           | %58            |
|         |                        | B 7 | 11             | 13  | 3                        | 15                  | 9                    | 11       | 12          | %73.3          |
|         |                        | B 8 | 15             | 13  | 3                        | 15                  | 3                    | 14       | 14          | %73.3          |
|         |                        | B 9 | 9              | 11  | 5                        | 9                   | 6                    | 7        | 9           | %53.3          |
|         | SON SANAT SAL UYGULAMA | B 1 | 14             | 15  | 3                        | 15                  | 15                   | 14       | 12          | %83            |
|         |                        | B 2 | 14             | 12  | 3                        | 15                  | 15                   | 14       | 14          | %82.8          |
|         |                        | B 3 | 15             | 12  | 3                        | 15                  | 15                   | 15       | 15          | %85.7          |
|         |                        | B 4 | 12             | 8   | 3                        | 12                  | 14                   | 12       | 14          | %71.4          |
|         |                        | B 5 | 15             | 15  | 6                        | 15                  | 15                   | 15       | 14          | %90.4          |
|         |                        | B 6 | 11             | 11  | 3                        | 15                  | 12                   | 11       | 9           | %68.5          |
|         |                        | B 7 | 8              | 11  | 9                        | 12                  | 14                   | 12       | 12          | %74.2          |

|  |        |    |    |   |    |    |    |    |           |
|--|--------|----|----|---|----|----|----|----|-----------|
|  | B<br>8 | 15 | 14 | 5 | 15 | 11 | 14 | 15 | %84.<br>2 |
|  | B<br>9 | 7  | 8  | 3 | 7  | 11 | 13 | 11 | %57.<br>1 |

**Tablo 12.** B Grubu Öğrencilerine Yönelik Sanatsal Uygulamalara İlişkin Bulgular

İki üniversite arasında ön ve son resim değerlendirilmesine bakıldığında Muğla Sıtkı Koçman Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalında yer alan öğrencilerin, İzmir Dokuz Eylül Resim-İş Eğitimi Ana Bilim

Dalında yer alan öğrencilerden daha başarılı bulunmuştur. İlgilerinin ve bilgilerinin az olmasından dolayı İzmir Dokuz Eylül Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalında yer alan öğrencilerde düşüş yaşanmış olabilir.

Ön ve son resim değerlendirmesine bakıldığında İzmir Dokuz Eylül Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalında yer alan öğrencilerden 4 tanesinde düşüş, bir tanesinde ise herhangi bir değişiklik gözlemlenmemiştir. Muğla Sıtkı Koçman Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalında yer alan öğrencilerden ise 4 öğrencide düşüş, 3 öğrencide artış, 2 öğrencide ise herhangi bir değişiklik görülmemiştir.

Ön ve son resim uygulamasına göre Muğla Sıtkı Koçman Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalında yer alan öğrenciler daha başarılı görülmüştür. Fakat iki üniversiteye toplu olarak bakıldığında ön ve son metinde bir düşüş gözlemlenmesi, son resim aşamasında öğrencilerin sıkılmalarına sebep olmuş olabilir.

Araştırmacının, araştırma yaptığı kurumda daha esnek bir zaman dilimine sahip olamamasından dolayı ön-son Sanatsal uygulamanın aynı gün içinde işlemesiyle bazı öğrenciler 2. uygulamada sıkılmış ya da ilgilerini kaybetmiş olabilir. Bu durumdan dolayı bazı sonuçlarda düşük puan gözlemlenmiş olabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca öğrencilerin konuya olan ilgileri de ön ve son resim uygulaması ile ön ve son resim uygulaması sonucunu etkilemiş olabilir. Felsefi birikim ve İslam felsefesi ile ilgili bir yaşantı olmamasından dolayı da eksi yönde bir sonuç oluşturabilir.

Ön-son sanatsal uygulamada ve ön-son resim değerlendirmesinde bazı öğrencilerin başarılı olması ise derse olan ilgilerinden ve ikinci derste konu anlatımının sonucu olabilir.

## Sonuç

Dinin, kültürün bir parçası olarak toplumları etkileyebildiği bilinmektedir. Sadece yaşam tarzı, giyim, yeme-içme gibi alanları etkilemekle kalmaz toplumların sanatlarına kadar bu durumun yansımaları görülebilir. Sanatçılar da eserlerini üretirken çok sayıda alandan faydalanabilirler. Bu alanlardan biri de İslam felsefesidir. İslam felsefesinin içinde yer alan konular sadece sanatı değil, akademik çalışmaları da etkilemektedir. Kandinsky stimming kavramıyla bunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca Erol Akyavaş ve Abbas Kümbetler gibi sanatçılar da İslam felsefesindeki düşünceler doğrultusunda

çalışmalar üretmişlerdir. Erol Akyavaş'ın eserleri o kadar etkili olmuştur ki çalışmalarını şu an Amerika başta olmak üzere çok sayıda müzede yer almaktadır.

Sanatın amacı insan ruhunu eğitmek, geliştirmek, yüceltmek ve sonrasında güzel olana yönlendirerek uyandırmak olarak ifade edilebilir. Bu anlamda sanat dinin amacına da hizmet etmektedir (Soysaldı, 2018: 308-309). Sanatçı kendini bilmeden başka yaşamlara sığınmamalıdır. Önce kendini keşfetmelidir. Kendini keşfeden sanatçı kalıcı eserler üretebilir. Ayan-ı Sabite ve Vahdet-i Vücut konularının sanatsal uygulamalara yansıtılması sanat öğrencilerinin kendilerini keşfetmelerine katkı sağlamıştır. Araştırma konusu ile sanat öğrencilerinin; felsefe, sanat felsefesi, İslam felsefesi gibi sanatsal, düşünsel ve kültürel değerlerden faydalanarak hem kendilerini bulmaları hem de yaratıcılıklarının gelişmeleri hedeflenmiştir.

Kendi kültürüne değer veren sanatçıların dünya çapında da tanındığı görülmüştür. Genç sanatçı adaylarının da kendi kültürlerine eğilerek daha kalıcı eserler üretebilecek düzeye gelmeleri ve tanınmaları sonucunda kültürün devamlılığı da sağlanmış olacaktır.

**Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğrencilerinin “Başarı testine” İlişkin Başarı Düzeyleri Nedir? Alt Amacına Yönelik Sonuçlar:** Öğrencilerin %28.5'i 22 yaşında, %66.3'ü liseden öğreniminden önce de resim yapmıştır. Fakat bu durum başarı testinde bir değişikliğe neden olmamıştır.

Katılımcı öğrencilerin %63'ünü kız öğrenciler oluşturmaktadır. Kız öğrenciler bu bölümleri daha çok tercih etmektedir.

Öğrencilerin %5 farkla çoğunluğu 3. sınıfta eğitim almaktadır. 3. sınıf öğrencileri 4.sınıf öğrencilerinden sayıca daha fazladır. Başarı testinin bahar döneminde yapılması ve son sınıf öğrencilerinin sınav kaygısından dolayı bu şekilde bir sonuç çıkmış olabilir. Bu durum son sınıflarda daha az öğrenciye ulaşmaya sebep olmuştur. Son sınıf öğrencilerine ulaşabilmek için güz dönemi tercih edilmelidir.3. sınıf öğrencilerinin sınav kaygısı olmadığı için üniversite ortamını daha aktif kullandıkları görülmektedir.

**Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı 3 ve 4. Sınıf Öğrenci Uygulamaları Arasında Anlamlı bir Fark var mıdır? Alt Amacına Yönelik Sonuçlar:**

1. ders ve 2. derste uygulanan ön ve son resim değerlendirmesiyle ilgili sanatsal uygulamada, 3 uzman tarafından yapılan kriter kağıdı değerlendirmesi şu şekildedir: İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Resim- İş Eğitimi Ana Bilim Dalında yer alan 5 öğrenci 1 ve 2. ders ara farkları incelendiğinde, A-1 kodlu öğrencinin 1 ve 2. ders toplam ara fark değerinde bir değişiklik gözlemlenmemiştir. A-4 ve A-5 kodlu öğrencilerde ise eksi yönde bir fark oluşmuştur. Diğer iki öğrencinin toplam ara fark değerlerinde ise olumlu bir değişiklik gözlemlenmiştir.

Ön ve son resim uygulamasında ise 4 öğrencide düşüş, 1 öğrencide ise bir değişiklik gözlemlenmemiştir. Çevre Eğitim ortamı, aile kültürün ve dinin oluşmasını etkilemektedir. Ayrıca 1 ve 2. dersin aynı gün içinde yapılmasından dolayı A-1, A-4, A-5 kodlu öğrencilerde bu durum; sıkılma, yarım bırakma, önemsememe gibi etkiler yaratmış sonucunu da oluşturmuştur. Ayrıca başarı testi sonuçlarında da en düşük

başarının bu üniversitede gözlemlenmesi konuya olan ilgilerinin olmaması sonucunu da göstermektedir. Felsefi açıdan değerlendirildiğinde, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesine göre felsefeye olan ilgilerinin daha düşük olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin bilgi ve ilgilerinin eksik olduğu durumlarda çalışmalardan alınan verim düşmüştür. Sanat eğitimcisi olmak isteyen ya da sanatçı olmak isteyen bir öğrencinin kendini geliştirmesi, yaratıcılığı geliştirmesi, anlatım dilinin sanatsal uygulamaya yansımasını geliştirmesi, kültürü aktarabilmesi açısından önemlidir.

Gençlik, bireysel olarak insan yaşamının en önemli zaman dilimini ifade ettiği gibi toplumsal olarak da milletlerin ve devletlerin en önemli toplum tabakasına karşılık gelmektedir. Bu sebeple bireysel ve toplumsal ilerlemenin gençlik ve gençlerdedir. Gençlik dönemini bilgi ve hikmet ile dolduran bir kişinin, geleceğini kazanmış olduğu söylenebilir (Taşkın ve Yılmaz, 2019: 7). Kültür, sanat, bilim, din konularında eksik ya da yanlış yetiştirilen bir gençlik sonuç olarak toplumda kopukluğa neden olabilir. Dokuz Eylül Üniversitesi Resim- İş Eğitimi Anabilim Dalı öğrencilerinde de bu anlamda bir kopukluk söz konusudur.

### **Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğrenci Uygulamaları Arasında Anlamlı Bir Fark var mıdır? Alt Amacına Yönelik Sonuçlar:**

1. ders ve 2. derste uygulanan ön ve son resim değerlendirmesiyle ilgili sanatsal uygulamada, 3 uzman tarafından yapılan kriter kağıdı değerlendirmesi incelemesinde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Resim- İş Eğitimi Ana Bilim Dalında yer alan 9 öğrencinin 1 ve 2. ders ara farklarında genelde olumlu yönde bir artış olduğu bulgusuna varılmıştır.

En yüksek olumlu yönde fark B-3 kodlu öğrencide gözlemlenirken, en düşük fark ise B-7 kodlu öğrencide gözlemlenmiştir. Bu durum öğrencilerin 2. derste anlatılan konudan dolayı bilgi ve ilgi seviyelerinde artış yaratmasından kaynaklanmıştır. Anlatılan konu çoğu öğrencinin soyutlama yapabilme de daha başarılı olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin soyutu anlayabilmeleri ve uygulayabilmeleri için felsefe ve İslam felsefesi dersi önemli görülmüştür.

Ön ve son metin değerlendirilmesine bakıldığında ise öğrencilerin felsefi anlamda diğer üniversiteye göre (İzmir Dokuz Eylül) daha başarılı oldukları görülmüştür. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Resim- İş Eğitimi Ana Bilim Dalında yer alan öğrencilerin felsefe olan ilgileri ön ve son resim uygulaması ile ön ve son metin uygulamasında daha başarılı olmalarını sağlamıştır. Bir varlık olarak insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik düşünme yeteneğidir... Bireyin gençlik döneminde ise düşünme her boyutuyla kendini gösterir (Taşkın ve Yılmaz, 2019: 11). Düşünce ve inanç tarihini göz önünde bulundurarak günümüzdeki genç kuşak düşünüldüğünde söz konusu kuşağın anlam arayışı bağlamında bir krizle yüz yüze olduğu söylenebilir (Taşkın ve Yılmaz, 2019: 11). Bu krizin doğru bir şekilde çözümlenmesi için gençlerin felsefe, sanat, bilgi, din, kültür alanlarında doğru eğitilmesi sonucuna götürmektedir.

Araştırma konusu ile sanat öğrencilerinin, felsefe, sanat felsefesi ve İslam felsefesinin değerlerinden yararlanarak kendilerini sanatın dili ile ifade etmelerine ve yaratıcılıklarını geliştirmelerine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, araştırma çerçevesinde önerilen konunun uygulanması, sanatsal çalışmayı oluşturma sürecinde öğrencinin bilgiyi sanatsal dille ifade etmesi açısından gerekli görülmüştür. İslam felsefesinin sanata nasıl yansıdığı, bu konuda ne tür uygulamaların gerçekleştirilebileceği ve bu uygulamaların nasıl sonuçlanabileceği üzerine odaklanmıştır.

Nitelikli bir sanat eğitimi programı çocuğu ve genci tek yönlü geliştirmeyi hedeflememelidir. Kendi kültürünü, dünya sanatını, güzelliğin doğasını anlama ve sorgulama yetisi kazanmalıdır (Buyurgan ve Buyurgan, 2007: 18). Sorgulayabilmek için ise felsefe ve kültürümüzü bir şekilde etkileyen İslam felsefesi gibi konular kişilere farklı fikirler sunabilir.

Resim-İş Eğitimi bölümü ders programlarında felsefe, İslam felsefi ve sanatla olan ilişkisi ile ilgili bir ders bulunmamaktadır. Bir sanat öğrencisinin geniş ve yaratıcı bir düşünce yapısına ulaşabilmesi, sorgulayabilmesi, kendini ve yeteneğini keşfedebilmesi için, felsefe ve İslam felsefesinin sanata kattığı değer farkında olması ve bu alanda bilgi birikimine hâkim olması gerekmektedir. Resim yapmak bir kültür yansıması ve aktarımıdır. Devletler de kendi kültürel miraslarına sahip çıkma çabalarını, sanatlarını ve ulusal değerlerini eğitim programlarına yansıtabilirler ve ulusal kültür temel olmak üzere farklı kültürleri anlamaya yönelebilirler. Bu durum bireylere hoş görü sahibi olmayı ve saygı duymayı öğretecektir (Katıranacı, 2020: 191-193).

Sanatçının kalıcı eserler üretebilmesi için kültürünü iyi bilmesi ve analiz yeteneğinin gelişmiş olması gerekmektedir. Çünkü kültür analizi kültürel öğelerin tanımı üzerine odaklıdır. İnsanlar kültür sayesinde şekillenir ve etkilenir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 70). Bir topluluğun varlığı kültürünün ne kadar güçlü olduğuyula doğru orantılıdır.

İslam felsefesinin sanata olan kültürel ve felsefi katkısından dolayı araştırma önemli bulunmuştur. Öğrenciler üzerinde etkisi araştırılmıştır. Anlamlı farklılık oluşturmasına bakılmıştır.

Bu kapsamda araştırmada Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı öğrencilerine başarı testi, ön-son sanatsal uygulama ve ön-son metin değerlendirmesi yapılmıştır. Öğrenciler üzerinde etkisi bulgular ve sonuç kısmında ele alınmıştır. Bu kapsamda aşağıda şu şekilde değerlendirilmiştir.

Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğrencilerinin “Başarı testine” İlişkin Başarı Düzeyleri Nedir? Alt Amacına Yönelik Önerilerden oluşan birinci alt amaca ilişkin bulguların tamamı incelendiğinde;

“Ayan-i Sabite” ve “Vahdet-i Vücut” konularına ilişkin 3 ve 4. sınıflara uygulanan başarı testi ile 3. sınıf öğrencilerinin 4. sınıf öğrencilerinden daha başarılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Üniversitelere göre başarı düzeylerine bakıldığında, Samsun On dokuz Mayıs Üniversitesi Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı öğrencilerinin araştırmaya dâhil edilen diğer üniversite öğrencilerinden daha başarılı oldukları, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı öğrencilerinin de en az başarı

gösteren öğrenciler oldukları ortaya çıkmıştır. Başarı düzeyi yaşa göre incelendiğinde 20 yaş ve altı öğrencilerin daha başarılı, 24 yaş ve üzeri öğrencilerin daha düşük bir başarı elde ettikleri tespit edilmiştir. Resim yapma sürelerine göre başarı düzeyleri arasında anlamlı bir fark görülmezken aynı şekilde cinsiyet dağılımında da anlamlı bir fark görülmemiştir. Sınıf düzeylerine göre başarı düzeyleri incelendiğinde ise 3. sınıf öğrencilerinin 4. sınıf öğrencilerinden daha başarılı oldukları belirlenmiştir.

Kültür olmadan toplum olmaz. Kültürü oluşturan şeylerden biri de İslam felsefesidir. Öğrencilerin bu konudan kopuk olmaları “kendini bulma” konusunda eksikliğe yol açacaktır. Felsefenin yaratıcılığa olan katkısı ve keşifçi, sorgulayıcı yanıyla öğrencilerin farklı pencerelerden bakmaları sağlanabilir.

İzmir Dokuz Eylül Üniversitesinde Elde Edilen Sanatsal Uygulamalara Yönelik Öneriler şu şekildedir:

1. ders ve 2. Derste uygulanan ön ve son resim değerlendirmesiyle ilgili sanatsal uygulamada, 3 uzman tarafından yapılan kriter kağıdı değerlendirmesi sonucu şu şekildedir: İzmir Dokuz Eylül Üniversitesinde yer alan 5 öğrenci 1 ve 2. ders ara farkları incelendiğinde, A-1 kodlu öğrencinin 1 ve 2. Ders toplam ara fark değerinde bir değişiklik gözlemlenmemiştir. A-4 ve A-5 kodlu öğrencilerde ise eksi yönde bir fark oluşmuştur. Diğer iki öğrencinin toplam ara fark değerlerinde ise olumlu bir değişiklik gözlemlenmiştir.

1 ve 2. Dersin aynı gün içinde yapılmasından dolayı A-1, A-4, A-5 kodlu öğrencilerde bu durum; sıkılma, yarım bırakma, önemsememe gibi etkiler yaratmış sonucunu oluşturmuştur. Bu sonuçtan yola çıkarak araştırmacı, daha esnek bir zaman dilimine sahip olmalıdır. Ayrıca başarı testi sonuçlarında da en düşük başarının bu üniversitede gözlemlenmesi konuya olan ilgilerinin olmaması sonucunu da göstermesinden dolayı bu üniversite de Felsefe derslerine ağırlık verilmelidir. Öğrencilerin ilgi alanları geliştirilmelidir.

Kültürel açıdan ve kendini bulma yani keşfetme açısından bakıldığında felsefe ve İslam felsefesi oldukça önemlidir. İslam felsefesinin kendini bulma ve görünenin ardındaki gerçeği görebilme gibi kavramları ele alması sanat öğrencileri için oldukça faydalı olabilir.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinde Elde Edilen Sanatsal Uygulamalara Yönelik Öneriler şu şekildedir:

1. ders ve 2. derste uygulanan ön ve son resim değerlendirmesiyle ilgili sanatsal uygulamada, 3 uzman tarafından yapılan kriter kağıdı değerlendirmesi incelemesinde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalında yer alan 9 öğrencinin 1 ve 2. ders ara farklarında genelde olumlu yönde bir artış olduğu bulgusuna varılmıştır. En yüksek olumlu yönde fark B-3 kodlu öğrencide gözlemlenirken, en düşük fark ise B-7 kodlu öğrencide gözlemlenmiştir. Bu durum öğrencilerin 2. derste anlatılan konudan dolayı bilgi ve ilgi seviyelerinde artış yaratmasından kaynaklanmıştır.

Sanat kültürü, kültür ise sanatı tamamlar. Felsefe ve bilim ise her ikisine ayna tutar. Sanat öğrencilerinin kültürlerine sahip çıkması aynı zamanda tarihine de sahip

çıkması demektir. Geçmiş kuşakların bıraktıklarını, geleceğe daha da geliştirerek bırakmak en büyük ödevdir. Bir ülkenin ne kadar gelişmiş olduğu kültüre ve sanat eserlerine gösterilen saygı ile doğru orantılıdır.

Kültürün bir konusu olan İslam felsefesinde ise derin hoşgörü, kendini keşfetme, saygı, sevgi, görünenin ardındaki gerçeği arama gibi öğrencilere ilham verecek konular bulunmaktadır. Bu konular öğrencilerin atölye derslerinde, gelecekteki iş alanlarında, sanatlarında yol gösterici olacaktır. Yapılan son sanatsal uygulamada çoğu öğrencinin soyutlamada gösterdiği başarı doğrultusunda, sanat eğitimi alan öğrencilerin Felsefe ve İslam felsefesi dersi görmeleri önerilmektedir.

### **Kaynakça**

- Akın, B. A. (t.y). *İslamiyet'in Yarattığı Dünyada Sanatın Yeri*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Aydeniz, H. (2009). “Din Sanat İlişkisi ve Bunun Sanata Bir Yansıması Olarak Mevlevi Sema Ayini”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (32), 35-52.
- Buyurgan, S. ve Buyurgan,U. (2007). *Sanat Eğitimi ve Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları
- Cevizli, A. (2015). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Coşkun, İ. (2008). “Muhyiddin İbn Arabî'nin Felsefesinde Allah Mefhunu”. *İlm ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1(9), 117-143.
- Creswell, J. W., ve Clark, V. L. P. (2017). “*Designing And Conducting Mixed Methods Research*”. Sage Publications.
- Can, A. (2014). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Çelik, Y, T. (2019). “Wasily Kandinsky'nin Doğaçlamaları ve Manevi Duygu”. *Kalem İşi Dergisi*, 7(15), 151-161.
- Çelik, İ., ve Yıldırım, B. (2019). “Tasavvuf ve Medeniyet Perspektifinden Resim ve Karikatür Sanatında Erol Akyavaş ve Hasan Aycın Örneği”. *Akademik Dergisi*, 6, 67-92.
- Dönmez, N. I. (2014). *Freud'un Düş Kuramları ve Sürrealistler*. Yüksek Lisans Tezi, İşik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Elmalı, O., ve Özden Ö. (2011). *Felsefe Tarihi 1, İlk Çağ Felsefesi, Tarihi Metinlerle*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Hâkim, S, E. (2005). *İbnul Arabi Sözlüğü*. (Çev. E. Demirli). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Gör, K, B. (2013). *Yerellik Ve Evrensellik Bağlamında Resimde Otomatizm Etkileri, Sanatta Yeterlilik Tezi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Hodge S. (2016). *Beş Yaşındaki Çocuk Bunu Neden Yapamaz*. (Çev. F. C. Çulcu ve G. Metin). İstanbul: Hayalperest Yayınları.
- Işık, A. (2014). *Din Felsefesi*. Recep Kılıç (Ed.). Ankara: Grafik Yayınları.
- Katırcı, M. (2010). “Savaşta Bir Sanatçının Eserlerine Eleştirel Bakış”. *Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi Akademi Dergisi*, (43), 247-256.
- Katırcı, M. (2011). Sanat Eserini Oluşturan Temel Unsurlara İlişkin Gözlemler. *International Fine Arts Symposium*, 20-22/Ekim/2011, 323-326.
- Katırcı, M. (2020). *Görsel Sanatlar Öğretimi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Korkut, Ş. (2016). “İslam Felsefesi Dersi Öğretim Yöntemleri ve Ders Materyallerinin Hazırlanması Problemleri”, *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Thurkic*. Ankara. Turkey. 169-198.
- Kam, Ö, F. (2003). *Dini Felsefi Sohbetler*. (Çev. S.H. Bolay). Ankara: Diyanet Yayınları.
- Kılıç, R. (2014). *Din Felsefesi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Mutluel, O. (2011). “İslam Sanatının Oluşumundaki Etkenler”. *Abant İzzet Baysal B. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 19-27.
- Morgan, G. A., Leech, N. L., Gloeckner, G. W., & Barrett, K. C. (2004). *SPSS For Introductory Statistics: Use And Interpretation*. Psychology Press.
- Özek, A., Karaman, H., Turgut, A., Çağrıca, M., Dönmez, K, F., ve Gümüş, S. (2012). *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali. Medine: Hadimül Haremeyni'ş Şerifeyn Kral Fehd Mushaf-ı Şerif Basım Kurulu*.
- Öztürk, K. (2010). *Şems-İ Tebrizi'nin Evrensel Mesajları*. Konya- İstanbul: Nüve Kültür Yayınları.
- Özköse, K. (Ed.). (2014). *Tasavvuf*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özkafa, F. (2010). “Hz. Mevlana'nın Hat Santına Yansımaları”. *Sünam Yayınları Bildiriler Serisi 2*, Konya.
- Özbek, Ö. (2001). *Art Book-Kandinsky*. Ankara: Dost Yayınları.
- Platon. (2015). *Phaidon*. (Çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Reçber, M, S. (2014). *Din Felsefesi El Kitabı. Recep Kılıç (Ed.)*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Rusuhi, İ. (2007). *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi*. (Çev. M. Demirci). İstanbul: Vefa Yayınları.
- Surer, C. (2013). *Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Anadolu Aydınları Vakfı.
- Soysaldı, A. (2018). “Kültür Sanat ve Beşeriyet İlişkisi”. (Erişim Tarihi: 26.07.2020).
- Tümer, Y. (2015). *Hayvan Kültürünün Resim Sanatındaki Önemi ve Bir Uygulama Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.



- Taşkın, S. ve Yılmaz, S. (2019). *Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı*. Bingöl: Bingöl Belediyesi.
- Vural, M. (2011). *İslam Felsefesi Sözlüğü*. Ankara: Elis Yayınları.
- Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yinilmez Akagündüz, S.(2016). “Mehmet Emin Erişirgil’in ‘Terbiye Ve Felsefe’ Adlı Makalesinden Hareketle Günümüzde Eğitim- Felsefe İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”. *Turkish History Education Journal*, 5(2),630-642.

### **İnternet Kaynakça**

Biyografi İfo, <https://biyografi.info./kisi/erol-akyavas>, (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

### **Görsel Kaynakça**

- Hodge S. (2016). *Beş Yaşındaki Çocuk Bunu Neden Yapamaz*. (Çev. F. C. Çulcu ve G. Metin). İstanbul: Hayalperest Yayınları.
- <http://www.harftamircisi.com/anadolunun-van-goghu-erol-akyavas.html> (Erişim Tarihi: 01.02. 2020).
- Katıranıcı, M. (2010). “Savaşta Bir Sanatçının Eserlerine Eleştirel Bakış”. *Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi Akademi Dergisi*, (43), 247-256.